

Mødet den 7de November.

Herr Professor Dr. Theol. *C. E. Scharling* fortsatte den i Mødet den 27de April 1855 og Mødet den 7de Decbr. s. A. begyndte Oversigt over de nyeste videnskabelige Forhandlinger om den apostoliske Tidsalders christelige Literatur:

Ved at fremlægge for Selskabet en Udsigt over de nyeste videnskabelige Forhandlinger om den apostoliske Tidsalders christelige Literatur er jeg gaaet ud fra den Forudsætning, at det kunde have Interesse for en Kreds af Videnskabsmænd, blandt hvilke de Fleste ikke ere Theologer, at erholde Kundskab om det Standpunkt, hvorpaa en Videnskab staaer, hvor der fremfor i nogen af de theologiske Discipliner har i de sidste Decennier viist sig den største Bevægelse, og som ved sine fra ældre Tidens Anskuelser i mange Henseender afvigende Resultater har vakt en saa meget større Opmærksomhed i videre Kreds, som disse hverken have været eller kunne blive uden Indflydelse paa de theologiske og religiøse Overbeviisninger overhovedet. Medens det maa forbeholdes paa et andet Sted og ved en anden Leilighed nærmere at oplyse hine Undersøgers dogmatiske Betydning, har jeg dog troet at finde en Opfordring til med nogle faa Ord at imødegaae Betæneligheder, som ere blevne yttrede for mig af Mænd, der have gjort mig den Ære at skjænke mine tidligere Foredrag Opmærksomhed, og som i Samtaler, hvilke derved ere blevne foranledigede, have opkastet Spørgsmaal om, hvorhvidt overhovedet historisk-kritiske Undersøgelser af en Literatur, som væsentligen omfatter det Nye Testaments Skrifter, lade sig forene deels med Troen paa Christendommens Sandhed og Guddommelighed, deels, i

Betragtning af de mange negative og skeptiske Resultater, hvortil hine Undersøgelser navnlig i nyere Tid have ført, med den protestantiske Kirkes Princip om den hellige Skrift som høieste Autoritet i Troesanliggender. Det undgik ikke hine Mænd, at Resultater af videnskabelige Undersøgelser, om de end staae i Modsigelse med den almindelige Tradition, derfor ikke kunne betragtes at bringe Christendommen — saafremt dennes Væsen er at være den absolute Religion — nogen Fare, da de tvertimod maae blive til Vinding for Sandhedens bedre Erkjendelse. Men det syntes dem overhovedet at være en Betænkelse mod Antagelsen af Christendommen som en guddommelig, for hele Menneskeheden bestemt Aabenbaring, dersom dens Kundskabskilder forde Undersøgelser som nødvendige, hvilke det kun er muligt for et ganske ringe Antal Mennesker at anstille, og hvorom selv disse Faa erklære, at de hverken hidtil ere førte til nogen fuldkommen tilfredsstillende Afslutning, ei heller synes at ville blive det i den nærmeste Fremtid. Det er fremdeles en Erfaring, som ideligen gjentager sig, at mange Mennesker, hvis Dannelse ikke engang tillader Trangen til slige Undersøgelser at opstaae hos dem, udmærke sig ved en inderligere Fromhed og Tro, end mange lærde Theologer, medens adskillige af disse netop formedelst Resultaterne af deres historisk-kritiske Forskninger »have lidt Skibbrud paa deres Tro« (1 Tim. 1, 19), og andre, hvis Undersøgelser satte dem istand til at hævde den historiske Paalidelighed af den christelige Aabenbarings Documenter, dog derved have ligesaalet følt sig overbeviste om Christendommens Sandhed og Guddommelighed, som et Menneske nogensinde følte Glæde og Henrykkelse over et Kunstværk, fordi dettes Værd blev retfærdiggjort ved æsthetiske Theorier. Skulde det da ikke være rigtigere ogsaa her at holde Tro og Viden ude fra hinanden, saa at den Christne, istedetfor at fordybe sig i Undersøgelser af den ovennævnte Art, bliver staaende ved den umiddelbare Tro, som i det fromme Gemyts egen Tilfredsstillelse har Sikkerheden for Sandhedens Besiddelse? Eller, dersom der dog

behøves en objektiv Garantie, og denne ikke, saaledes som Katholicismen anviser, skal søges i Kirkens Autoritet, skulde da ikke de have fundet en heldig Udvei, som i det saakaldte Apostoliske Symbolum see den rette Erkjendelseskilde for Christendommen, og som istedetfor »Skriften«, om hvis Begreb, Omfang og Udlægning Meningerne ere saa afvigende, lade hiin gamle, for hele Christenheden fælleds Troesbekjendelse, hvis Navn fører dens Oprindelse tilbage til den Autoritet, som ogsaa gjøres gjældende for det N. T.s Skrifter, være Regel og Maalestok for, hvad der er sand Christendom, og saaledes tillige være afgjørende for selve Skriftens Begreb, Omfang og Fortolkning?

Forinden jeg derfor fortsætter de begyndte Meddelelser, være det mig tilladt at gjentage nogle Betragtninger, hvilke det ikke kan være overflødig at bringe Ikke-Theologer i Erindring til en Tid, hvor saamange Theologer miskjende det Synspunkt, hvorfra hine Undersøgelser maae betragtes, ved at oversee, hvorledes de ere grundede i en nødvendig Trang, for hvilken vel den Vantro, men ikke den Troende kan være fremmed, og som ikke uden ved den historiske Kritiks Hjælp kan ventes fuldstændigen tilfredsstillet. Naar man har vakt Haabet om at tilfredsstille hiin Trang ad en anden og sikkrere Vei, er det, fordi man har glemt, at hvad der i Livet indtager den første og høieste Plads, ikke derfor indtager den samme i Videnskaben, uden forsaavidt denne dog altid har Livet og Virkeligheden til sin Forudsætning.

Da Christendommen erklærer sig ikke blot for en guddommelig Aabenbaring, men for Gudsaaabenbaringen i egentlig og høieste Forstand (Matth. 11, 27. Joh. 14, 6. Ap. G. 4, 12 etc.), kan *en sand og levende Tro paa Christendommen* kun findes hos det Menneske, der anerkjender den i hiin Egenskab og er overbeviist om, at han ved den er bleven deelagtig i Velgjeringer af høieste Art, hvilke ikke kunne tilflyde ham andenstedsfra. Men saaledes som Christendommen bliver bekjendt for den Enkelte, er det imidlertid nærmest kun i den Form og

Skikkelse, hvori den vedkjendes af det Samfund og den Kreds, hvorfra han modtog sin religiøse Dannelse. Som Følge af hiin almindelige Syndighed, hvorpaa Christendommens Nødvendighed er grundet, vil det altid være Tilfældet, at den Maade, hvorpaa Christendommen er opfattet og tilegnet af et hvilket som helst Samfund eller Individ, lider af en større eller ringere Ufuldkommenhed, som igjen har Indflydelse blandt andet paa Fremstillingen af den Side, hvorved Religionen er Gjenstand for Erkjendelse. Medens alle Christne og christelige Samfund ere enige i at erkjende Jesus Christus som den, ved hvem Menneskeheden har naaet det høieste Trin af religiøs Udvikling, findes der en stor Afvigelse mellem dem indbyrdes i Henseende til Forestillingerne om, hvorledes og hvorfor denne Betydning tilkommer Christus. Dersom endog hiin Tro, der i Christendommen anerkjender og glæder sig ved Guds fuldkomneste Aabenbaring, maa i sin sidste Grund henføres til en guddommelig Naadevirkning, der er uafhængig af den Indflydelse, som Andres Underviisning og Veiledning kan udøve, vil dog det Bifald, som skjænkes Christendommens meer eller mindre ved menneskelig Bistand udviklede Lærereform, ikke umiddelbart eller ubetinget kunne betragtes under samme Synspunkt. Thi Erfaring lærer, at den blot subjective Tilfredsstillelse, som mange Christne finde i det dem overleverede Lærebegreb, og hvori de ere tilbøielige til udelukkende at finde det afgjørende Kjendetegn paa Sandhedens Besiddelse, kan have sin Grund i en ufuldkommen sædelig og intellectual Udvikling, der lader deres Hjerte og Forstand finde sig fyldestgjorte ved en Oplysning og Trøst, der dog staaer meget tilbage for det Liv og den Salighed, som Christendommen i sin fulde Sandhed og Reenhed vilde skjænke dem. Derfor see vi ogsaa, at ethvert christeligt Parti, der med oprigtig Hengivenhed omfatter sin særegne Troesbekjendelse, antager de øvrige christelige Samfunds Tillid til Læreformer, som afvige fra deres egen, for at være grundet i det ovenfor angivne Forhold. Endog med den fuldkomne Tillid til og Til-

fredsstillelse ved den som Christendom overleverede Lære vil der saaledes for den enkelte Christen og for ethvert christeligt Samfund være Opfordring til at søge en *objectiv* Maalestok for, hvad der er den sande Christendom. Men endnu stærkere vil Trangen til at forvise sig om, hvad der er sand Christendom, vise sig der, hvor den som Christendom overleverede Lære ikke fuldkommen tilfredsstillende, ikke skjænker det Lys, den Trøst og den helliggjørende Kraft, som den Christne ventede, og hvorom Forjættelsen er given i Begrebet af den fuldkomne Religion. Det er muligt, at han burde søge Grunden til denne Utilfredshed i sit eget Hjertes Bortvendelse fra Sandheden, men det vilde være urimeligt at nægte, at hans Utilfredsstillelse kan være fuldkommen berettiget formedelst de Mangler og Ufuldkommenheder, som tilhøre Christendommen i den Skikkelse, hvori den er bleven bekjendt for *ham**). Ikke Vantro til Christendommen, ikke Spørgsmaalet: er Christendommen sand? fremkalder her Spørgsmaalet efter en anden Christendom end den, som Overleveringen har skjænket ham; men netop Troen og Tilliden til, at den sande Christendom maa være noget endnu Bedre og Helligere end hiin, der trods sin Ufuldkommenhed ikke fornægter sit første Udspring fra Sandhedens evige Kilde, netop denne Tro lader ham spørge efter: *hvor skal den sande Christendom findes?*

For den, der ikke troer paa Christendommen $\circ$: for den, hvem Christendommen ikke er en guddommeligt Sandhed, som det kun gjælder om at kjende i dens Reenhed, for at den skal kunne skjænke fuldkommen Glæde, Tilfredsstillelse og Salighed, vil det sidstnævnte Spørgsmaal ikke kunne have nogen anden end historisk Interesse, og med denne Indifferentisme lader sig meget vel forene Antagelsen af, at der muligen *intet* Middel

---

*) En interessant Commentar hertil kan man blandt andet finde i den for nylig i *Geltzers Protest. Monatsblätter* (1855, Juli) udgivne *Brevveksling mellem Schleiermacher og hans Fader* o. A. 1788—89.

gives til at kjende Christendommen i dens Oprindelighed og Sandhed. Anderledes forholder det sig med den, der fra Christendommen, i hvor ufuldkommen og utilfredsstillende Form den end er bleven ham overleveret, har modtaget det Indtryk, at heri er indeholdt en Aabenbaring af guddommeligt Lys og Liv, uden hvilken Menneskets høieste og inderste Trang ikke kan finde nogen sand Tilfredsstillelse. For ham er med Troen paa Christendommen ogsaa forbunden Troen, at Gud har truffet saadanne Foranstaltninger til den christelige Aabenbarings Bevarelse og Forplantelse, hvorved det bliver muligt, at den Hensigt kan opnaaes, i hvilken den er bleven meddeelt Menneskene.

Men hvilke hine Foranstaltninger have været, derom kan kun Historie og Erfaring afgive tilstrækkelig Oplysning. At de nødvendigen skulle bestaae i autentiske skriftlige Optegnelser, er en Paastand, der ikke ubetinget kan forud opstilles. Forplantelse ved mundtlig Tradition ligesaavel som gjentagen Fornyelse af den eengang givne Aabenbaring ere Former for Christendommens fortsatte Meddelelse, hvilke mange Christne have antaget og endnu den Dag idag antage for sikkrere og paalideligere end nogetsomhelst Skrift. Den katholske Kirke antager ved Siden af det Gl. og det N. T.s Skrifter en uskrevet Kilde for christelig Religionserkjendelse, nemlig den apostoliske *Tradition*, der — efter hiin Kildes Paastand — først giver »den hellige Skrift« Bekræftelse og Fuldstændighed. Der gives akatholske Sekter, som paastaae, at den christelige Sandhed frembringes i den menneskelige Sjæl umiddelbart ved Guds hellige Aand. Den protestantiske (evangeliske) Kirke har imidlertid med Henviisning til de Vildfarelser og Forfalskninger, for hvilke den mundtlige Tradition og en almindelig umiddelbar Inspiration ere udsatte, og hvorom Historie og Erfaring afgive ligesaa forbausende som advarende Vidnesbyrd, vedkjendt sig den Grundsætning, at ingen anden Kilde for den christelige Sandheds Erkjendelse kan i Sikkerhed og Reenhed sammenlignes med det Nye Testamentes apostoliske Skrifter og disses Forudsætning,

det Gl. T.s prophetiske Skrifter. Hvad der imidlertid paa Reformationens Tid gjældte for en afgjort Sandhed baade for Katholiker og Protestanter, at der nemlig forelaae en saadan Samling af apostoliske og prophetiske Skrifter o: en Samling af Skrifter, der ikke blot paa Grund af deres Oprindelse maatte ansees for at være de historisk paalideligste Vidnesbyrd om den christelige Religion, men ogsaa paa Grund af deres Indhold og Aand maatte ansees for at være fremstaaede ved en mere umiddelbar guddommelig Indvirkning, end noget menneskeligt Skrift — dette trænger i vore Dage til en dybere Begrundelse, end den, hvormed man i hine Tider lod sig nøie. Thi foruden, at der allerede i den christelige Kirke før Reformationen havde været Uenighed (en Uenighed, som fornyedes og tiltog ved den protestantiske Kirkes Opposition mod det romersk-katholske Pavendømme) om Omfanget og Antallet af hine Skrifter, hvilke med Hensyn til deres Bestemmelse: at skulle afgive Regel (Kanon) for den christelige Troes- og Sædelære, kaldes *kanoniske*, var der desuden ingenlunde blevet gjort tilstrækkeligt Regnskab for, hvorvidt selv de Skrifter, hvis *kanoniske* Gyldighed anerkjendtes saavel af Reformatorerne som af deres katholske Modstandere, virkelig alle kunde gjøre Fordring paa at være i Besiddelse af denne Egenskab, hvorvidt der tilkom udelukkende dem dette Fortrin, eller hvorvidt det tilkom dem alle i lige Grad.

Dette er den Opgave, som den saakaldte *bibelske Kritik* bestræber sig for at løse.

Af det her Anførte vil det sees, at de kritiske Undersøgelser om den christelige Religions Erkjendelseskilder, langtfra at have med Nødvendighed deres Udspring fra en uchristelig Vantro, netop have Christendommens Sandhed og Guddommelighed i den Grad til Forudsætning, at de uden denne ikke ville kunne anstilles med den Deeltagelse, som er Betingelse for enhver videnskabelig Forsknings grundige og heldige Tilendeførelse. Fremdeles vil man indsee, at deres Maal ingenlunde er en Omstyrtning eller Benægtelse af den christelige Kirkes Tillid til

»den hellige Skrift«, men en Bestemmelse af dennes rette Begreb og Omfang, hvorved rigtignok Skrifter, der have været ansete for at høre til Kanon, kunne muligen frakjendes dette Fortrin, men hvorved tillige de øvriges Anseelse vil netop saa meget mere kunne befæstes.

Imidlertid vilde det vistnok med Rette være en grundet Indvending mod Christendommen som den for hele Menneskeheden bestemte Aabenbaring, dersom dens Velsignelser skulde være knyttede til Undersøgelser, hvilke ere utilgjængelige for de allerfleste Mennesker, og som ikke endnu ere førte til nogen almeenerkjendt og tilfredsstillende Løsning. Saaledes forholder det sig imidlertid heller ikke. Førend der var skrevet et Bogstav af det N. T., var der en christelig Kirke, et Samfund af Mennesker, der troede og bekjendte Jesus Christus som Verdens Frelser og Forløser og ved Lære og Gjerning viste Andre Veien til at blive deelagtige i samme Frelse, i hvis Besiddelse de følte sig selv salige. Ved dette Samfunds Bistand, ved de Kirken betroede Naademidler, ved Underviisning, Opdragelse, kort alle de Midler, hvorved den religiøse Dannelse forplantes og udbredes, bliver endnu bestandigen det enkelte Menneske under Guds Aands gjenfødende Kraft ført til Troen paa Christus. Ligesom det N. T.s Bøger bleve skrevne for dem, der allerede vare troende, men trængte til deres Troes Oplysning, Renselse, Bestyrkelse, saaledes henviste ogsaa Reformatorerne deres Tilhængere til Skriften og rensede ved dens Hjælp den Tro, hvilken de selv og deres Samtidige skyldte Opdragelsen og Livet i Kirken. I Skriften erkjender derfor den evangeliske Christen vel ikke den første og umiddelbare Kilde for sin Tro, men den høieste og øverste *Regel og forsaavidt den øverste Erkjendelseskilde*. Her er nu det Punkt, hvor den kirkelige Troesbekjendelse finder sin rette Vurdering og Anerkjendelse. Den ældste og almindeligste af alle Troesbekjendelser, det saakaldte apostoliske Symbolum, har med Rette ved disse to Egenskaber et udmærket Fortrin for hvilket som helst andet kirkeligt Symbol, men

da *Symbolum apostolicum* i den Skikkelse, hvori vor Kirke ligesom den katholske vedkjender sig det, er meget yngre end noget Skrift i det N. T.s Kanon, og da det i sine simple Former ikke kan godtgjøre sin umiddelbare Oprindelse fra Apostlene eller Herren*), da det endelig formedelst sin Korthed og Ubestemthed vilde ikke engang være forstaaeligt uden ved de Oplysninger, som den hellige Skrift eller Kirkens mere udviklede Tradition skjænker til dets Forklaring, kan der ikke heller tilkomme dette Symbol en saadan Anseelse, at det skulde kunne gjælde for den christelige Sandheds Regel, hvorved derfor ikke behøver at nægtes eller miskjendes den Betydning og Vigtighed, som forresten hiint mærkelige og ærværdige Oldtidsmonument kan gjøre Fordring paa.

Idet saaledes ogsaa den protestantiske Christens Tro har sit Udgangspunkt fra Kirken, af hvilken den, efterat være vakt ved Guds Aands Indvirkning, næres og understøttes, bliver det dog af de ovenfor antydede Grunde nødvendigt at sammenligne den med den Kilde, hvortil den evangeliske Kirke henviser sine Tilhængere som den, der overgaaer alle andre i Reenhed, Sikkerhed og Paalidelighed, at prøve og berigtige den efter samme. Her træder nu Videnskaben til med sine Oplysninger om det N. T.s Oprindelse og Skjæbne. Hvorvidt disse ere naaede, dertil er det, at disse Blade skulle levere et Bidrag.

Ligesom man i nyere Tid almindeligen har tilkjendt de historiske Skrifter saavel i det Gamle som i det Nye Testamente end forholdsmæssig senere Tid end de egentlig didaktiske, saaledes adskiller ogsaa den nyere Tids Kritik sig fra den ældre ved fortrinsviis at benytte de didaktiske Skrifter til at oplyse og

---

*) Efter hvad derom i ældre og nyeste Tid er blevet forhandlet, vil det være overflødig at gjentage de Grunde, hvortil denne Erklæring støtter sig.

prøve de historiske Skrifers Indhold, istedetfor man tidligere fulgte den omvendte Fremgangsmaade ved Bedømmelsen og Behandlingen af begge de nævnte Slags Skrifter. Derom er man i nyere Tid temmelig enig, at navnlig de *paulinske* Breve høre til de ældste Documenter i det N. T.s Samling.*) Brevformen var overhovedet den første og naturligste for skriftlig Meddelelse i den apostoliske Tidsalder, og de nytestamentiske Breve indeholde selv tilstrækkelige Oplysninger om de forskjellige Anledninger, som kunde bevæge Apostlene og de første christelige Menigheders Førere og Forstandere til ad denne Vei at virke for deres Kald. Som det allerældste Document, der er opbevarét af denne Art, kunde vel den af den jerusalemske Menighed til Brødrene i Antiochien, Syrien og Cilicien udstedte Omgangsskrivelse (Ap. G. XV, 23-29) være at betragte. Dog er der ikke blot bleven yttret den Mening, at denne Skrivelse ligesaa vel som andre Breve og Taler, der indeholdes i Ap. G., skyldte dette Skrifts Forfatter den Redaction, hvori disse Actstykker ere meddeelte; men man har endog draget Sandheden af den hele Beretning om det saakaldte Jerusalemske Convents Decret i Tvivl. Man har nemlig anseet dets Bestemmelse ligesaa uforenelige med Pauli Lære og Adfærd, efter hvad vi kjende til samme fra hans egne Breve, som med den Maado, hvorpaa Petrus (XV, 7-11) og Jakobus (XV, 14-21) ifølge Ap. G. skulle have motiveret den af Conventet tagne Forholdsregel. Disse Indvendinger mod Decretets væsentlige Indhold støtte sig imidlertid paa en Opfattelse af Paulinismen og Jødechristendommen overhovedet, hvis Urigtighed vi ovenfor have belyst. Hvad der imod Stiil og Udtryk angaaer, har man fra Overeensstemmelsen mellem hiin Skrivelse og den øvrige Deel af Ap. G. villet slutte, at dens formelle Redaction hidrørte fra selve Forfatteren til Apostelhistorien. Imod denne sidstnævete Paastand kunde imid-

---

*) Dog sætter *Thiersch* (a. St. S. 106) Marci Evangelium som det ældste blandt alle det N. T.s Skrifter.

lertid den Omstændighed paaberaabes, at i det af Jakobus meddeelte Forslag, som blev lagt til Grund for Decretet, findes de opgivne Punkter, som bleve fastsatte til Efterlevelse for Hedningechristne, anførte i en Orden (Ap. G. XV, 14), der er afvigende fra den, som er fulgt i Decretet selv (V. 29). Denne Forskjellighed synes at tale for, at Aposteldecreeiet ikke er meddeelt i nogen vilkaarlig Form, men i en saadan, hvori Forf. til Ap. G. havde forefundet det. Fremdeles er i Skrivelsen (Ap. G. XV, 26) Barnabas nævnt foran Paulus, hvilken Orden fuldkommen passer med den jerusalemske Menigheds Betragtning af disse to Personligheder, men ikke med den Vigtighed, som Pauli Person maatte have fremfor Barnabas hos Forf. af Ap. G.

Der findes imidlertid eet Brev i det N. T.s Samling, som man i nyere Tid fra flere Sider har villet sætte endog tidligere end den ovennævnte encykliske Skrivelse fra Menigheden i Jerusalem. Dette er *Jakobi* saakaldte *almindelige* Brev. Meer end nogensinde er der i vor Tid blevet anvendt Lærdom og Skarpsindighed til at bestemme dette Brevs historiske og theologiske Betydning, og dog staaer det endnu stedse som en Gaade, der venter sin Løsning. Hverken om Tiden til dets Affattelse, om dets Forfatter, dets nærmeste Læserkreds eller om dets dogmatiske og kanoniske Værd er det lykkedes at komme til nogen Eenstemmighed. Ifølge *Thiersch* ere »de Christne«, til hvilke Jakobus henvender sig, »troende Israeliter, thi de tiltales som Gjenfødte og som den nye Skabelses Førstegrøde (I, 18), og deres Forsamling kaldes Synagoge (ikke *ἐκκλησία*) 2, 2. Der findes intet Hensyn til Christne fra Hedendommen, intet Hensyn til Striden om Omskjærelsen og de andre Lovceremonier, som tog sin Begyndelse mod Enden af Aaret 40 i Antiochien. Det synes, som om den græske Kirke, saaledes som denne blev oprettet af Paulus, ikke endnu bestod; i det Mindste laae Tanken om dens Sammensmeltning med Jakobi Menigheder aldeles udenfor Oieblikkets Synskreds. Jakobi Bestræbelse gaær ud paa at rense Menighederne fra alle Pharisæismens og Judais-

mens moralske Brøst. Forsoningen ved Christi Død og den Opstandnes himmelske Præstedom ere Ting, hvorover her endnu hersker fuldkommen Taushed. Tiden til, at det jordiske Offer- og Præstevæsen skulde ophøre, er endnu ikke frembrudt. De Troende skulle først blive sande Israeliter, rette Fuldbringere af Loven. De skulle være frie for al ureen Iver, for *deres* Selvbedrag, som *høre og ikke gjøre* Loven, frie for Tungens Misbrug og forfængelig Sværgen, for partisk Begunstigelse af de Rige i deres Forsamlinger og for Dumdristighed i Planer og Udkast til at berige sig. Fremfor Alt skulle de aflægge den Religionsstolthed og den Mening, at blive retfærdige ved en Tro uden Frugter. *Jakobus kjæmper ikke imod nogen urigtig Anvendelse af den paulinske Lære, endnu mindre mod Paulus selv, men imod det meest fremstikkende Charakteertræk i den daværende jødiske Orthodoxie og enhver indvortes død Rettroenhed.* Jakobi Brev svarer som i Enkeltheder saaledes i Tendentsen af det Hele til Jesu Christi Bjergprædiken. Som Christus, saaledes strider her Jakobus imod Pharisæismen og indskjærper Frihedens fuldkomne Lov. At Brevet ikke fandtes i den Samling af Skrifter, som den græsk-romerske Kirke i det 2det Aarh. holdt for kanonisk, grunder sig i, at Jakobus, Biskoppen i Jerusalem, ikke var for den nogen Autoritet som de Apostle, af hvilke den var grundet (?). Dog var Brevet i den syriske Kirkes Besiddelse, thi det findes i Peschito, og ogsaa i Rom har man kjendt det imod Slutningen af den apostoliske Tidsalder, som kan sees af Clemens Romanus og Hermas. Næst efter den Indgang, som Brevet formedelst *sit utvivlsomt inspirerede Indhold* endelig vandt ogsaa i den græsk-romerske Kirke, bidrog tillige den *vildfarende Mening til dets Optagelse i Kanon, at Jakobus, Herrens Broder, var identisk med Apostlen Jakobus, Alphæi Søn.*

Den Anskuelse, at Jakobi Brev hørte til de ældste Skrifter i det N. T. og at det, langt fra at tage Hensyn til den paulinske Lære, var rettet imod en Betragtningmaade af langt ældre Da-

tum, nemlig mod den jødisk-pharisæiske Indbildskhed, som i Tillid til sin theoretiske Gudserkjendelse ansaae denne som sikker Adkomstret til Salighed*) — har allerede tidligere fundet Forsvarere i *Michaelis* (*Incl. til det N. T., oversat af Stauning, Kbh. 1792 § 237*), der angiver sig som »den Første, der ad denne Vei har lykkeligen bortfjernet Beskyldningen for en Modsigelse mellem Apostlene«, *Schneckenburger* (*Beitr. zu Einl. in's neue Testament 1832*, slg. hans *Annotatio ad ep. Jacobi, 1832*), og *Neander* (*Pflanz. der apost. Kirch. 1833 II 431 ff.*); senere i *E. Pfeiffer* (*Theol. Stud. u. Krit. 1852*) og Lic. *Weiss* (*Deutsche Zeitschr. für chr. Wissensch. und chr. Liter. 1854*). Men en Hovedindvending mod Jacobibrevets Affattelse til en Tid, hvor Paulus endnu ikke var fremtraadt, er *den specifisk paulinske Terminologie, som Brevet i sin Polemik forudsætter.***) Den i 2det Cap. bestridte Thesis *ὅτι ἐκ πίστεως μόνον δικαιοῦνται ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἐξ ἔργων* er saa bestemt et Udtryk for den paulinske Lære (slg. Rom. 3, 28. Gal. 2, 16. 3, 6. Phil. 3, 9. Rom. 4, 2. 5), at man kun da kunde see bort fra denne, dersom hiin Formel kunde eftervises allerede før Pauli Optræden enten i jødiske eller i jøde-christelige Skrifter; men selv i det N. T.s øvrige Skrifter findes den ikke uden hos Paulus.

Den Tübingske Skoles Anskuelse om Jakobibrevet udviklede *Schwegler* udførligen i sit Værk *Nachapost. Zeitalter 1846 I, S. 413-443*. I Korthed vil man hos *Baur* (*das Christenthum etc. 1853 S. 96 f.*) finde Følgende som Resultat af hans og hans Disciples Undersøgelse om det omhandlede Brev:

*) En saadan Tænkemaade betegnes af *Justinus Martyr*, naar han forekaster Jøden Tryphon (*Dial. fol. 370 ed. Colon*): *ὡς ἡμεῖς ἀπαιῖτε ἑαυτοὺς καὶ ἄλλοι πνὲς ἡμῖν ὅμοιοι, οἱ λέγονσιν, ὅτι καὶ ἁμαρτωλοὶ ὄντες, θεὸν δὲ γινώσκουσι, οὐ μὴ λογίσσεται αὐτοῖς κύριος ἁμαρτίαν.*

***) *δικαιοῦσθαι πίστει, ἐκ πίστεως, ἐκ νόμου — ἐλευθερία — ἀκροατής, ποιητής, παραβάτης τοῦ νόμου — τελεῖν τὸν νόμον — καρπὸς τῆς δικαιοσύνης — παραλογίζεσθαι — ὀλόκληρος — μὴ πλανᾶσθε — ἀλλ' ἐρεῖτε.*

Jakobusbrevet forraader allerede ved den Forfatters Navn, hvem det tillægges, sin jøde-christelige Charakter. At det imidlertid ikke virkelig er Apostlen Jakobus, som her fører Ordet, er klart deraf, at det ingenlunde udelukkende er Forf. magtpaaliggende at polemisere mod Paulus, hvem han ikke engang nævner, eller mod den paulinske Retfærdiggjørelseslære, som han kun leilighedsviis i Sammenhæng af Brevets Totalindhold kommer til at berøre. Derimod hører dets Affattelse til en Tid, hvor det gjaldt om at indvirke paa den af Paulinismen afficerede christelige Bevidsthed saaledes, som det var i Jødedommens Interesse. Ustridigt har Brevet en antipaulinsk Tendents, det forudsætter den paulinske Retfærdiggjørelseslære og bekjæmper en fra denne udgaaet eensidig, for den praktiske Christendom fordærlig Lære og det saa principielt, at det imod den paulinske stiller en anden Retfærdiggjørelsesformel, hvor Tro og Gjerninger ere satte i et ganske andet Forhold end hos Paulus, og hvor Gjerningerne ligesaameget ere det Substantielle som Troen hos Paulus. Men paa den andeu Side er dog Lovens paulinske Inderliggjørelse ikke fremmed for Forfatteren, idet han ikke blot betegner Kjærlighedens Bud som Kongeloven, men ogsaa taler om en Frihedens Lov, hvad Loven kun derved kan være bleven ham, fordi han ligeoverfor dens Udvorteshed følte sig indvortes ligesaa fri for den, som Apostlen Paulus fra sit Standpunkt. Derfor vidner det om Kraften af Forfatterens jøde-christelige Bevidsthed, at han til Forskjel fra det paulinske Troesprincip sætter Saliggjørelsens Princip i Sandhedens Ord som et Mennesket immanent Princip for Gjenfødselen. Som den paulinske Lære om Troen paa det Nøieste hænger sammen med den paulinske Christologie, saaledes synes Jakobibrevets Lære om *λόγος ἀληθείας* som *ἔμφυτος λόγος* at vise hen paa en Form af Christologien, hvori Christus — i Clementinernes Forstand — mere kun bliver tænkt som en Sandhedens Prophet, hvis Sandhedsord først derved bliver en Mennesket indplantet levende Spire til frugtbringende Virksom-

hed, at der ogsaa gives en umiddelbar, til den udvortes Aabenbaring svarende Sandhedsbevidsthed. *) I det Brevet trods al Polemik mod den paulinske Retfærdiggjørelseslære og dens Tilhængere dog ikke nævner Apostlen Paulus selv, var det derved saameget bedre skikket til i sin Lære om Gjeringerne og Menneskets praktiske Forhold at give et Bidrag til den sig dannende katholske Christendom, hvori Jødechristendommen gjorde sin selvstændige Ret gjældende.«

Reuss (*Die Gesch. der H. Schr.* 1853, § 143-147 slg. samme Forfatters *Histoire de la theol. chr.* I, 372-383. II 524-533) erklærer den *tübingske* Skoles Kritik at savne al sikker Grund, naar den vil hensætte *Jakobibrevet* til langt nede i 2det Aarh. »At οἱ·πλοῦσιοι (I, 10. 2, 5. 5, I ff.) skulde være de paulinske Christne, er et Postulat af denne Kritik, ikke noget Beviis for dens Paastand. De talrige Benyttelser af paulinske Breve, Hebræerbrevet, Hebræerevangeliet, *Hermas*, *Philo*, existere kun i Kritikernes Indbildning**) og lade dem ganske oversee den hoist simple Originalitet af dette Brev, hvis Forfatter, langt fra at staae over Partierne, for derfra at forsone dem, ikke engang veed at omgaaes med Begreber og i ædel Djærvhed kun skatter stræng Øvelse af concrete Pligter og hader Snak. At ville underskyde ham endog Bihensigter, er overflødig Anvendelse af Skarpsind.«

Reuss mener, »at den sædvanlige Fremstilling af Forholdet mellem *Jakobus* og *Paulus*, hvorledes dette end bestemmes,

*) Slg. *Reuss* § 143: „Für die Gegenwart eines mystischen Elements hat man wohl Unrecht 1, 18 anzuführen; es handelt sich dort um eine durch die Predigt als einen Samen (V. 24) hervorzubringende, wesentlich aber durch des Menschen Hören und Thun (V. 19. 22) zu vollendende Wirkung.“

**) Derimod erklærer *Reuss* det for Kjendsgjerning, at dette Brev indeholder for sig alene flere Reminiscentser af Jesu Taler end alle de øvrige apost. Skrifter tilsammen; slgn. 1, 17 = *Math.* 7, 11; 1, 20 = *Math.* 5, 22; 1, 22 ff. = *Math.* 7, 21; 1, 25 = *Joh.* 13, 17; 2, 8 = *Marc.* 12, 31 etc.

vidner om Vanskeligheden for Skoletheologer i at sætte sig ind i en Skribents Sjel, som netop ikke var nogen Skoletheolog. Brevets Forfatter henstiller sig ganske simpelt paa menneskelig Erfarings Standpunkt og bedømmer efter Jesu Forskrift Menneskene efter deres Gjøren og Laden (hvad Paulus som Menneske og Biskop heller ikke kan eller gjør anderledes) 2, 14 ff. Men Theologen veed, at der for Gud gives et andet Standpunkt, fordi Gud fatter og kjender Kjernen og Spiren i Mennesket, hvorfra Gjerningen udspringer, den aandelige Drivkraft (*πίστis*). Begge Apostle ere heri hinanden ganske fremmede (?), ikke modsatte, dette saa meget mindre, som der gives Steder nok hos Paulus, hvor denne taler som Jakobus. — Jakobibrevet forudsætter en udbredt Brug og Misbrug af paulinsk Talebrug samt en begyndende Stræben til at begribe og formulere Evangeliet som Theologie. Men den Omstændighed, at det ikke stiller en Theorie mod en anden, og ikke forstaaer Tidsphænomenerne i deres Væsen, men ligefrem kun bedømmer dem efter deres praktiske Indflydelse, viser atter, at vi ikke tør søge dets Affattelse for langt ned i Tiden (*συναγωγή*), 2, 2 og Forventningen om Parusien 5, 8 vise hen paa en tidlig Affattelsestid*). — At tale og strides synes Jakobibrevets Forfatter eens, I, 19. 3, 1. 5 ff. 14 ff. [?] Han hader den megen Doceren, forsaavidt den indskrænker Handlen og er ufrugtbar. Man bemærke, at Cap. 3 følger paa Cap. 2. Saaledes stiller sig ikke System mod System, som dette nødvendigviis blev Tilfældel i en sildigere Tid, men simpelt fromt Væsen mod Theorie og Raisonnements, der ere Forfatteren anstødelige og uvante. Fromheden frygter Videnskaben og foragter den tillige (?), og destoværre retfærdiggjør den sidste til alle Tider hyppigen denne Dom. Intet er mere imod dette Brevs Aand end at ville bedømme det af theologisk Partivæsen og derefter chronologisk at ville bestemme dets Plads. «

---

*) I „Hist. de la theol.” I, 379 sætter *Reuss* Brevets Affattelse til Tiden noget før Tempelrets Forstyrrelse.

I denne med rask og kjæk Haand henkastede Skizze er ikke Alt saa sikkert, som det er fremsaf, eller saa korrekt, at der jo kan gjøres Indsigelse derimod, men denne Charakteristik har dog et stort Fortrin for en Mængde andre, hvor enten det Eiendommelige i Brevet opoffres en overdreven Iver for at tvinge de apostoliske Skrifter til fuldkommen Harmonie, eller hvor man unaturligt og uhistorisk indlægger Hentydninger og skjulte Tanker efter en apriorisk Construction om Christendommens Udvikling.

Guericke (*Gesammtgesch. des N. T. 1854*) antager ikke nogen bevidst eller ubevidst Polemik mod Paulus. Imod den anonyme Forf. til »*Die Evangelien, Leipzig 1845*«, der finder »Jakobs Polemik langt mere gennemgribende, skjærende og personlig, end man hidtil i værste Tilfælde antog, og lader Jakobus tage sig af den i Lucasevangeliet adspredte og mishandlede Matthæiske Bjergprædiken, hvori Jødechristendommen havde oprettet sig sit dygtigste, meest fastsluttede Bolværk imod den truende Paulinisme« — beraaber *Guericke* sig paa selve den Tübingske Skole, som tillægger Brevet en medierende Tendents (*Schwegler, Nachapost. Zeitalt. 415 f.*). Han troer, at Brevet ikke kan være skrevet længe før Jakobs Død (A. 64), blandt Andet »fordi en Mand, rolig og stille som Jakobus, først maatte have en rig mangeaarig personlig Erfaring bag sig, inden han vilde slaae ind paa Skribentveien« [?]. Hypotesen om Brevets Affattelse, førend Pauli Virksomhed var begyndt, finder *Guericke* sindrig, men ubeviislig og usandsynlig, ja unaturlig, naar man med *Thiersch* i Jakobibrevets Forfatter *ikke* seer Apostlen Jakobus, men *kun ἀδελφὸς τοῦ κυρίου*, »thi hos en i Begyndelsen ikke-troende Ikkeapostel (Joh. 7, 5) vilde det dog være endnu mere ubegribeligt end hos en Apostel, hvorledes netop *han* skulde have ladet udgaae det *allerældste* christelig-apostoliske Document og det et encyclisk til Læsere næsten i den hele Verden«. *Guericke selv* antager *Jakobus, Brevets Forfatter, for Apostlen Jacobus den Yngre, identisk med »Herrens Broder«*

Gal. 1, 19. I denne Antagelse, som ved Clemens Alexandrinus og Hieronymus blev den herskende i Kirken, og hvorved Brevet som en *Apostels* Værk sikkredes større Anseelse, finder Guericke Modsigelse af *Thiersch* o. m. A., ligesom af de nyeste Commentatorer til Jakobi Brev, *Wiesinger* (*Der Brief des Jakobus erklært*, Vite Deel af *Olshausens Bibl. Comm.* 1854) og *Brückner* (2den Udg. af *De Wettes Exeget. Hdb.* til Petri, Judæ og Jakobi Breve, 1853), der ansee Brevets Forfatter ikke for Apostlen Jakobus, men for Herrens kjødelige Broder Jakobus.

Man vil af det Anførte see, hvorlangt vi endnu ere fra at besidde »Det Nye Testaments Historie«, siden der om et saa eiendommeligt Document i det N. T.s Kanon endnu er Tvist om, hvorvidt dette hører til *de ældste* eller til *de yngste Skrifter* i det N. T.s Samling; om dets *Forfatter* er Apostlen *Jakobus den Yngre* (— i den gamle syriske Kirke, som kun antog tre katholske Breve: Jakobi, 1ste Petri, 1ste Joh., henføres det til *Jakobus den Ældre*, s. *Credner, Einl.* S. 586, *Michaelis, Indl.* III § 239, hvilken sidstnævnte Theolog ikke finder denne Mening »saa aabenbar forkastelig, som den forekommer de fleste Nyere«) eller *Jakobus, Herrens Broder*, som ikke var Apostel, eller om det hidrører fra en *ukjendt* Christen, som benyttede den høitansete *Jacob den Retfærdiges* Navn til Anbefaling for sine Formaninger (*De Wette Einl.* 4te Aufl. § 169); om de *Læsere*, for hvilke det var bestemt, vare udelukkende *Jødechristne* eller *Christne* i Almindelighed, betegnede med Israels theokratiske Navn, eller uomvendte *Jøder* (*Baumgarten*); om *Hensigten* med Brevets Affattelse mere har været almindelig parænetisk eller polemisk, og i sidste Tilfælde, om det er imod Indbildskheden af en theoretisk Gudskundskab hos Jøder og Jødechristne, eller imod den paulinske Retfærdiggjørelsestheorie Forfatteren har villet advare.

Deri hersker derimod en langt større Eenstemmighed end tidligere blandt Theologerne, at dette Brevs Værd som et skjønt og kraftigt Udtryk for en levende praktisk Fromhed finder en

almindeligere Anerkjendelse*), og at den *Differents*, som her-
sker mellem dette Brevs og de paulinske Breves Indhold, ikke
opfattes som en uforsonlig Modsætning, men antages at finde sin
Forklaring dels i de bibelske Forfatteres Individualitet, dels i
Hensyn til deres Læseres Tarv. Selv den Tübingske Skole aner-
kender en vis irenisk Tendents deri, men rigtignok med den
netop derpaa grundede Benægtelse af Brevets Ægthed. End-
skjøndt dets sildige Optagelse i Kanon ikke just er et sikkert
Beviis for dets efterapostoliske Affattelsestid, kan vistnok dets
Ægthed heller ikke bringes til fuldkommen Afgjørelse. Lige-
saavel paa Grund af den kirkelige Traditions Ubestemthed som
af Hensyn til sit Indholds endnu kun ufuldkomment oplyste Be-
skaffenhed maa det derfor ligesom hidtil vedblive at indtage sin
Plads mellem Antilegomena.

En fast historisk Grund for Undersøgelsen om den aposto-
liske Tidsalders christelige Literatur have vi derimod i en Sam-
ling Breve fra Apostlen *Pauli* Haand. Omendogsaa Omfanget
af denne Samling ikke endnu er blevet bragt til nogen fuldkom-
men sikker og almeenerkjendt Afgjørelse, gives der dog fire
Breve (til Romerne, Galaterne, til Corintherne 1ste og 2det),
hvis Affattelse ved den ovennævnte Apostel erkjendes med en
Eenstemmighed, hvorfra kun een eller anden Theologs (f. Ex.
Bruno Bauers) extravagante Kritik gjør en Undtagelse, der ikke
kan gjøre Fordring paa nogen videre Opmærksomhed. Saavel
udvortes som indvortes Grunde gjøre det umuligt med nogen
Slags Ret at henføre disse fire Breve til nogen anden Forfatter
end Paulus. Grundig Undersøgelse og Sammenligning mellem

*) Medens *Luther* som bekjendt betegnede Jakobs Brev som „eine stroherne
Epistel“ (Vorr. N. T. 1524), erklærede endnu i nyere Tid *Schleiermacher*
(Einl. § 99) Jakobsbrevet for et „Machwerk“ fra sildigere Tid, hvori en
aldeles „udvortes og underlig Typus udpræger sig med megen Ord-
sqvalder“.

disse Breve og endeel andre, der indtil den nyeste Tid med almindelig Overeensstemmelse bleve ansete for paulinske, har ogsaa ført til det Resultat, at de Tvivl, som i vore Dage bleve fremførte om Ægtheden af flere af disse, ere blevne bortfjernede, medens dog Striden navnlig om de tre saakaldte Pastoralbreve endnu fortsættes, uden Udsigt til nogen snarlig Afgjørelse.

Vigtigheden af de paulinske Breve vil blandt Andet indsees deraf, at vi heri besidde uforkastelige historiske Monumenter om Christenhedens Tilstand i Tidsrummet fra nogle og tyve Aar efter Christi Bortgang og indtil henimod Midten eller Slutningen af det sjette Aartiende i den christelige Kirkes første Aarhundrede. Vi have her en Samling af Breve, skrevne som sagt mellem 54 og 64 (68) Aar efter Chr. til større og mindre Samfund af Mennesker rundt omkring i Lille-Asien, Grækenland og Italien, som alle bekjendte Jesus Christus den Korsfæstede og Gjenopstandne, Guds Søn og Verdens Frelser. Hvad Paulus lærer i disse Breve, er tildeels kun Gjentagelse og nøiere Udvikling af den Underviisning, som deres Læsere havde modtaget dels af Apostlen selv dels af andre christelige Lærere. »Den paulinske Christendom er den Virkning, hvortil vi skulle søge Aarsagen« *) Hvad maa der være foregaet, for at en Tro som den, Paulus forudsætter og prædiker, har kunnet finde den Indgang og frembringe de Virkninger, hvorom her foreligge Vidnesbyrd? Dette er en Gjenstand for uudtømmelige Betragtninger af den hoieste og dybeste Betydning. Ved Siden af Jesu Udsagn, som meddeles os i vore Evangelier, og som i deres egen Beskaffenhed have den sikreste Borgen for deres Ægthed, ere de paulinske Breve den vigtigste Kilde for den evangeliske Historie.**)

Om alle andre Dele af vort Nye Testaments

*) *De Wette*, Ueber Religion und Theologie S. 184.

***) I Anledning af *Bruno Bauers* Skrift: *Kritik der evangel. Gesch. der Synoptiker* (Leipz. 1841), blev der i sin Tid af den preussiske Regjering

Samliug har der været og kan der reises Tvivl, hvorvidt de virkelige hidrøre i deres nuværende Skikkelse fra Jesu Samtidige. Ægtheden af de paulinske Breve er derimod i den Grad op høiet over alle Tvivl, at de danne den faste Kjerne for det N. T.s Kanon. De ere blevne udlagte og fortolkede oftere end noget andet bibelsk Skrift, men det er langt fra, at deres Indhold er udtømt enten i historisk eller dogmatisk Henseende.

Om Ordningen af de paulinske Breve er man endnu ikke kommen til fuldkommen Enighed. Den Orden, hvori Brevene følge paa hinanden i Haandskrifter og trykte Udgaver, beroer som bekjendt paa en vilkaarlig Rangordning af Menigheder og Personer, til hvilke de ere skrevne, skjøndt man baade i ældre og nyere Tid ofte har antaget Rækken indrettet efter Tidsfølgen (*οὗδε γὰρ, ὥσπερ οἱ πολλοὶ νομίζουσι, πρὸ πάντων τῶν ἄλλων ἔστιν ἢ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστ.*, *Chrysost.*). De første Forsøg paa at ordne de paulinske Breve chronologisk efter Antydninger i Brevene selv og i Ap. G. udgik fra den Antiochenske Skole og ere os opbevarede af *Chrysostomus* og *Theodoretus* Til en fuldkommen sikker Bestemmelse af de paulinske Breves chronologiske Orden mangler der tilstrækkelige Oplysninger, men til at kunne forfølge den paulinske Tænkemaades Udvik-

---

fordret Betænkning af de theologiske Faculteter ved Universiteterne i Preussen, som væsenligen derved fik Opfordring til at drøfte det Spørgsmaal, om den historiske Virkelighed og aandelige Betydning af Jesu Christi Person, der maa ansees nødvendig for den religiøse Bevidsthed i dens eieudommelige christelige Skikkelse, ogsaa, om man endog — hvad Tilfældet var med Bruno Bauer — opgav det i Evangelierne indeholdte Vidnesbyrd om Jesus Christus, kunde fastholdes og det saaledes fastholdes, at den virkelig kunde blive bestemmende for den religiøse Bevidstheds Indhold og Form. De Theologer, som paastode Muligheden deraf, henviste da, foruden til Tilværelsen af den christelige Kirke, navnlig til de paulinske Breve (hvis Ægthed dengang endnu ikke var bleven bestridt af Forfatteren til det omhandlede Skrift). *S. Gutachten der evang. theol. Facultäten der Kgl. Pr. Univ. über den Lic. Br. Bauer etc.*, Berlin 1842. Hos os har Dr. *Kolthoff* oplyst Betydningen af Pauli Breve i denne Henseende i sin Afhandling: *Vita Jesu Christi a Paulo Ap. adumbrata. Havn. MDCCCLII.*

lingsgang vil det mindre komme an paa, hvorvidt man kan angive det bestemte Aar for ethvert Brevs Affattelse, end at bestemme Brevenes Chronologie i Almindelighed. Med temmelig Sikkerhed kan Affattelsestiden angives for Pauli Breve til Thessalonicenserne, Corinthierne, Romerne. Disse ere skrevne *før* Pauli Fangenskab. Fra et saadant ere Brevene til Ephesierne, Philemon, Colossenserne og Philippenserne skrevne, medens det endnu ikke er fuldkommen afgjort, om Paulus har forfattet disse Breve under sit Fangenskab i Cæsarea (59-61 efter Chr.) eller i Rom (62-64 efter Chr.). Ogsaa andet Brev til Timotheus er skrevet »i Lænker«, men uvist, om Paulus har baaret disse i det samme romerske Fængsel. — Saaledes ere kun Brevene til Galaterne, til Titus og det 1ste til Timotheus tilbage, hvis Affattelsestid maa bestemmes efter mere omtvistelige Antydninger.

Som de ældste Breve fra Pauli Haand, der endnu ere opbevarede, ansees *1ste og 2det Thessal.**). De tidligere af *de Wette, Kern* o. A. mod 2det Thess., og de nyere af *Baur* og hans Disciple mod begge Brevene til Thessalonicenserne fremførte Indvendinger ere i det Mindste for 1ste Thess.s Vedkommende uden stor Vanskelighed blevne gjendrevne. Ligesom tidligere *Grotius*, saaledes har nylig *Ewald*, skjøndt af andre Grunde, erklæret sig for den Mening, at det saakaldte 2det Thess. skulde være skrevet tidligere end det saakaldte 1ste Thess., hvilket *Ewald* vil sætte 4—6 Md. sildigere (*Jahrb. für Bibl. Wiss.* 1850-51, S. 250). Dog synes 2, 15. 3, 17 at tale for den sædvanlige Anordning. Over det vanskelige apocalyp-tiske Sted 2 Thess. 2, 3 ff. er man ikke endnu kommen til Klarhed og Enighed. *Lünemann* antager med ældre Kirkefædre, at den Magt, som opholder Antichristen, er det romerske Rige;

*) De nyeste Commentarer over disse ere af *A. Koch*, Berlin 1849 1 Th. (1ste Thess.) og af *G. C. Lünemann* som Abth. X af Meyers Krit. exeg. Hdb. Gött. 1850. Slg. *R. A. Lipsius*: Ueber Zweck und Veranlassung des ersten Thessalonicenserbriefs i Stud. u. Kr. 1854. Imod Lipsius atter *Baur, Theol. Jahrb.* 1855.

saaledes ogsaa *Reuss*, *Gesch.* § 81. *Ewald* mener, at Paulus har tænkt paa *Elia* Aabenbarelse (slg. *Apoc.* 11, 3 ff.). *W. Grimm*, der i *Theol. St. u. Kr.* 1850 S. 753-816 har forsvaret Thessalonicenserbrevens Ægthed mod Baur's Angreb, troer at Paulus har betegnet sig selv [?].

Af alle de paulinske Breve indeholder *Brevet til Galaterne* de færreste Antydninger til nærmere Bestemmelse om dets Affattelses-Tid og Sted. Derfor har det fra de ældste til de seneste Tider faaet sit Sted saa forskjelligt anviist, at medens f. Ex. *Marcion*, *Keil*, *Niemeyer* o. A. holdt Galaterbrevet for at være det første af de paulinske Breve, lode *Köhler* og *Schrader* det være affattet sidst af alle. »Efterat *Gal. 2, 1* indtil Evidents er bleven identificeret med *Ap. G. 15*« — siger *Reuss*, *Gesch.* § 85 Anm. — »kan Striden om Tiden og Oprindelsen til dette Brev ansees for afgjort«. Virkelig ere de Fleste i vore Dage tilbøielige til at ansee Brevet til Galaterne skrevet under Apostlens toaarige Ophold i Ephesus til de Christne i Provindsen Gallogræcia eller Galatien. Alligevel har *Thiersch* (*Apost. Kirche* S. 124) erklæret sig for den allerede oftere forsvarede Hypothese, at vi ved de Menigheder, for hvilke Paulus skrev Brevet til Galaterne, ikke skulle tænke paa Beboerne i det egentlige Gallogræcia med Stæderne Ankyra, Pessinus og Tavianum, til hvilket Landskab »Paulus ifølge *Ap. G.*« — saa mener *Thiersch* — »aldrig er kommen« [slg. dog *Ap. G. XVI, 6. XVIII, 23*], men derimod paa de Christne i Iconium, Lystra, Derbe, med eet Ord, paa »de Christne i det Landskab, som Paulus gennemreiste paa sin første Missionsreise, og hvoraf en Deel i den galatiske Konge Amyntas's Dage blev lagt til det egentlige Galatien.« Efter hvad derom er forhandlet af *Rückert* (*Mag. f. Exegese* I, 98 ff.), skulde man have anseet denne Mening for at være tilstrækkeligen gjendrevet. At man ikke, paa Grund af Pauli Taushed om det i *Ap. G. XV* ommeldte Decret, behøver at anvise Brevet til Galaterne en Affattelsestid, der ligger foran det Jerusalemske Convent, er blevet oplyst fra forskjellige Sider,

som det her vil være saa meget mere ufor nødvendent videre at udføre, som de didhørende Bemærkninger ville kjendes af nærværende Afhandlings foregaaende Afsnit. Ogsaa er der i det Foregaaende meddeelt tilstrækkelig Oplysning om dette Brevs Betydning i de nyere Forhandlinger om den apostoliske Kirkes Forhold overhovedet. Den nyeste Commentator, *Hilgenfeld*, har i sit Skrift: *Der Galaterbrief, übersetzt, in seinen geschichtlichen Beziehungen untersucht und erklärt, Leipzig 1852*, tildeels gjentaget de Baur'ske Anskuelser og søgt at befæste dem ved Bemærkninger, hvortil der ligeledes er blevet taget Hensyn i de foregaaende Afsnit af vor Artikel. Hilgenfelds Bestræbelser for at oplyse det N. T.s Skrifter af historiske Tidsforestillinger vilde bedre fortjene den Anerkjendelse, hvorpaa han med Heflighed gjør Fordring, dersom han ikke derved oversaae, hvorledes hiin Anvendelse dog væsenligen betinges af Evangeliets eiendommelige Beskaffenhed, der ikke altid tillader, at det N. T.s Skribenter med deres Udtryksmaade nødvendigen skulde have forbundet de Forestillinger, der kunne eftervises at have gjældt i een eller anden Kreds til hine Tider. *)

Hvad den christelige Menighed i *Rom* angaaer, til hvilken Paulus har skrevet eet af sine vigtigste Breve, da er man, med Undtagelse af *Thiersch*, i nyere Tid enig om, at Petrus ikke har stiftet den. »Menigheden i Rom« — siger *Baur* (*Das Chr. S. 60*) — »var ikke stiftet af Apostlen Paulus, men heller ikke af nogen af de andre Apostle; den var opstaaet ifølge de mangfoldige Slags Forbindelser, hvori de talrige Jøder i Rom stode med Judæa og Jerusalem.« Ligesaa *Guericke* (*Gesammtgesch.*

*) Saaledes f. Ex. vil *Hilgenfeld* ikke blot have τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου Gal. 4, 3 (slg. 4, 9) forklaret paa den patristiske Maade i fysikalsk Forstand om „overmenneskelige, verdensbeherskende, sideriske Himmelmagter“, men ogsaa Joh. 8, 44 ὑμῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ oversat ved: „I ere af Djævelens Fader“, (ved hvilken Forklaring han vil understøtte sin Paastand om det Johanneiske Evangeliums Affattelse efter den væsenlige Afslutning af den egentlige Gnosticisme) etc.

§ 22). *Reuss* (§ 106) erklærer, »at det ved grundig Historieforskning maa antages beviist, at hvad der fortælles om den romerske Kirkes apostoliske Stiftelse ved Petrus, maa henvises til Fablens Rige.« Anderledes *Thiersch* (S. 96 ff.). Denne indrømmer vel, at der tidligen har udbredt sig opdigtede Fortællinger om Petri Ophold i Rom (hans Sammentræf med Simon Magus etc.), og at hans fem og tyveaarige romerske Episcopat (*Hieronym. Catal. I*) ikke kan forenes med det N. T. og andre historiske Kilders Beretninger; men han antager, at paa Spørgsmaalet i Anledning af Ap. G. 12, 17 (*ὁ Πέτρος ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον*): hvorhen da Petrus ved denne Leilighed har begivet sig? kan Svaret kun blive *Rom* eller *Alexandrien*, hvor der fandtes Jøder, til hvis Omvendelse han maatte ansee sig kaldet (da det nemlig af Brevet til Galaterne er klart, at Petrus endnu ikke til hiin Tid kunde have udstrakt sit Apostolat ogsaa til Hedningene). Kirkefædrenes Beretninger om den *alexandrinske* Kirkes senere Stiftelse ved Petri Legat, Marcus, stadfæste nu, at det var til *Rom*, hvorhen Petrus begav sig. Her skal da Petrus have forkyndt Christedommen, men kun i og for Synagogen. Virkningen af den Bevægelse, som derved opkom blandt Jøderne i Rom, skal have foranlediget Claudius's Edict om deres Uddrivelse fra den romerske Hovedstad (Ap. G. 18, 2), men Petrus skal, inden det kom saavidt (A. 59), allerede have forladt Rom nogen Tid i Forveien, førend Paulus traf sammen i Korinth med den ved hiint Edict fra Italien fordrevne Aqvilas. — Imod Rigtigheden af denne Antagelse om Petri tidligere Ophold i Rom og hans Stiftelse af den romerske Menighed taler imidlertid Tausheden derom i Ap. G. og i de paulinske Breve saa stærkt, at *Thiersch* staaer ene med denne sin Fremstilling. Ikke saaledes forholder det sig derimod med Spørgsmaalet, om Petrus overhovedet har været i Rom og lidt Martyrdøden samtidigt med Paulus. I Modsætning til *Baur*, der mener, at en saa lidt paa historisk Grund hvilende Tradition som den om Apostlen Petri Nærværelse i Rom kun i sin Uhistoriskhed har

Betydning, fordi den nemlig maa være opstaaet af en særegen Interesse, som ikke var nogen anden end at bringe Petrus og Paulus saa nær sammen som muligt, lade dem dele Roes og Fortjeneste med hinanden og besegle deres fælleds Lære med Martyrdøden, en Bestræbelse, der tydeligen lægger sig for Dagen 2 Petr. 3, 16 f. og allerede i 1 Petr. 5 er kjendelig: have *Thiersch* (Ap. K. S. 202 ff.) og *Guericke* (Gesammtgesch. S. 30 ff.) hævdet Traditionen om, at Petrus skal mod Slutningen af sit Liv være kommen til Rom, have prædiket Evangeliet i Forening med Paulus. og lidt Martyrdøden samtidigt med denne; dog med den Forskjel, at *Thiersch* lader begge Apostle omkomme i den store neroniske Forfølgelse A. 64, medens *Guericke*, der antager Pauli andet romerske Fangenskab, hensætter Apostlenes Død til A. 67 eller 68 efter Chr. — Theologerne ville endnu længe blive ved at udtyde og udlægge de dunkle og tvetydige Steder hos Kirkefædrene om Petri sidste Ophold og Martyrium i Rom. Men den egentlige Interesse knytter sig ikke til dette, men til det første Ophold, forsaavidt derved begrundes Pavedømmets historiske Fundament ved den romerske Menigheds Stiftelse af Jesu fornemste Discipel. Da Pauli Brev til Romerne udelukker Tanken om Petri tidligere Virksomhed i deres Stad, er dermed ogsaa det romerske Hierarchies Paastand afviist, for ikke at tale om andre Momenter, der med Rette ere blevene gjort gjældende imod samme.

Det Spørgsmaal, som ved *Baur*s Anskuelse af Urchristendommens Tilstand i nyere Tid vakte forøget Opmærksomhed, nemlig om den *judaistiske* eller den *Paulinske* Retning havde været den overveiende blandt de romerske Christne, er blevet besvaret i ganske modsat Retning. Medens *Baur* (*das Christenth.* S. 60 slg. *Tüb. Zeitsch.* 1838 „*Zweck und Veranlassung des Römerbriefs*“) paastod, at Menigheden i Rom var væsenlig en *jødechristelig* Menighed, og heri har fundet Medhold foruden af andre Theologer ogsaa af *Thiersch*, der antager den romerske Menighed for at have »i Hovedsagen havt en streng israelitisk

Charakter, og at Hedningechristne kun i Mindretal havde sluttet sig til den» (*Die Kirche im ap. Zeitalt.* S. 164), saa forsvarede endnu 1854 Meyer i 2den Udg. af sin Cómmentar til Romerbrevet sin Paastand, at »den paulinske Christendom havde været den overveiende i Rom og at Hedningechristne havde udgjort Hovedbestanddelee i den romerske Menighed«. Imidlertid turde en uhildet Betragtning af de Momenter, som frembyde sig til Afgjørelse af dette Spørgsmaal føre til det Resultat, at den romerske Menighed vel efter Mængden af dens Medlemmer maatte kunne regnes til Hedningechristne, men at den ikke destomindre var væsenligen bleven paavirket af Jødechristendommen. I førstnævnte Henseende lader der sig henvise til Pauli egne Yttringer Rom. 1, 5, hvor Apostlen omtaler sit Apostelembede *ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι*, .. *ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς*, slg. V. 13: »Jeg foresatte mig ofte at komme til Eder, for at jeg kunde have nogen Frugt ogsaa blandt Eder, *καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν*.« Ligeledes viser Rom. 15, 16, at Paulus ikke blot undtagelsesviis (*Thiersch*) kun »engang taltaler Romerne som Hedningechristne, nemlig Rom. 16, 4« — for ikke at tale om 11, 13, hvor det udtrykkeligen hedder: *Ἰμῶν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσι*. Som Hedningechristne var det netop, at Hedningapostlen havde Kald og Opfordring til at henvende sig til de Christne i Rom. Under Forudsætning af, at den romerske Menighed væsenlig bestod af Hedningechristne, lader det sig forklare, hvorledes Forstanderne for Jøderne i Rom kunde ved Pauli Ankomst til denne Stad tale om de Christnes Sect som fremmed og sig uvedkommende (Ap. G. 28, 22). Men paa den anden Side fører Betragtningen af den romerske Menigheds Alder og Oprindelse i Forbindelse med Hensynet til Jødernes og jødiske Proselyters Udbredelse i Rom til at tænke os de romerske Christne i evangelisk Dannelse og Erkjendelse staaende paa et lignende Trin som de palæstinensiske Christne, forsaavidt disse ikke vare judaistiske Rigorister. Endelig maa man vistnok give Baur Ret i, at en rigtig og klar Forestilling

om Hensigten og Indholdet af Pauli Brev til Romerne gjør det nødvendigt at tænke sig det skrevet med Forfatterens Øie fortrinsviis henvendt paa *Jødechristne*. Brevet til Romerne er meer end noget andet af Apostlens Skrifter en sammenhængende Fremstilling af *den paulinske Troeslære*, omendskjøndt ikke alle Sider af Apostlens religiøse Anskuelse her ere blevne udførte (Christologie, Eschatologie, Kirke, Sacramenter o. a. m.). Tydeligen skinner imidlertid gennem hele Brevet den Bestræbelse, at afvise enhver Mistanke om et fjendtligt Sindelag mod Israel og dets hellige Arv — en Beskyldning, der saa ofte var bleven rettet mod Apostlen. Det hele Afsnit Cap. IX-XI er bestemt til fra en religiøs Verdensanskuelses høiere Standpunkt at forklare, hvorledes det kunde skee, at Guds Folk, trods dets Fortrin og de givne Forjættelser, tilsyneladende var gaaet glip af de sidstnævnte, og den Tanke gennemføres, der for Apostlen var udsprungen af hans egen Erfaring, at ligesom Jødernes øieblikkelige Forhærdelse var bleven Anledning til Hedningenes Omvendelse, saaledes var det ikke mindre paatænkt i den guddommelige Forsynsplan, at engang, naar Hedningenes Fylde var indgaaet til Frelse, skulde ogsaa Hjem søgelsens og Forbarmelsens Dag opgaae for Israel.*)

Om Brevene til Korinth og over Gjenstande, som nærmere eller fjernere høre til disse Breves Fortolkning**), er der

*) S. *Reuss*, *Gesch.* § 105-110. Blandt de nyeste Commentarer til Romerbrevet fremhæve vi: *F. Philippi's*, Erlangen 1848-50 (2den Udg. 1855), hvor den theologiske Udvikling fra det kirkelige Standpunkt af er overveiende. Af *Meyers* Commentar (1836) udkom 1854 en ny Udgave. Af *Tholuck* er udarbejdet en ny Udg. (den 5te) Halle 1856 af hans i Aaret 1825 første Gang udgivne Commentar, der i sin Tid vakte saa stor Opsigt.

**) Om Glossolalien s. *F. Rossteuscher*: Die Gabe der Sprachen in Apost. Zeitalter. Ein exegetischer Versuch über Ap. G. II, 1-13, 1 Kor. XIV und die Parallelst. Marburg 1850. *Adolf Hilgenfeld*: Die Glossolalie in der alten Kirche, in dem Zusammenhange der Geistesgaben und des Geisteslebens des alten Christenthums. Leipz. 1850. Begge Skrifter føre ikke videre end til det Bekjendte. Slgn. hvad ovenfor er bleven bemærket S. 315 f.

siden 1850, foruden nye Udgaver af ældre Commentarer og Skrifter (*Meyer, de Wette* etc.), udkommet: *Commentarius perpetuus in prioris Pauli ad Corinthios epistolæ caput quintum decimum*, cum epistola ad Winerum theol. Lipsiens. Auctore *Wesselo Alberto van Hengel*. Sylvæ Dulcis apud fratres Müller 1851. XII. 259. 8. Det vanskelige Sted βαπτίζεσθαι ὑπὲρ ὕδωρ V. 29 troer *van H.* sig nødt til med flere Nyere at forklare om en til hiin Tid billiget Skik, at lade sig døbe i *Afdødes Sted*. Imidlertid findes af Mange en saadan Skik saa uforenelig med sund christelig Tænkning og navnlig med Pauli egen Lære om Troen, at de ligesom Luther og for nylig *Ewald* (Anmeldelse af v. H.s Skrift i *Bibl. Jahrb.* 4s B. S. 101) foretrække Fortolkningen om Daab, foretagen med Forkjærlighed paa saadanne Steder, hvor christelige Martyrer havde udgydt deres Blod, altsaa *over de Døde*; thi de Christnes Ærefrygt for saadanne Blodvidners Amindelse er bekjendt og kunde fremkalde Tanke og Ønske om at blive døbt netop med hine Blodvidners Skjæbne for Øie. Men — foruden at ὑπὲρ med Genitiv ikke findes i det N. T. brugt i local Forstand — hvorledes kunde Daaben, der dog vel i hiin Tid oftest blev foretagen ved Neddypelse (s. Rom. 6, slg. Ap. G. 8, 38), foretages paa saadanne Localiteter, hvor hine Døde laae begravne? — Skulde det iøvrigt virkelig være saa vanskeligt at forklare Pauli — idetmindste stiltiende — Billigelse af hiin Skik? (thi at Paulus kun har argumenteret ex concessio og derimod for sit eget Vedkommende misbilliget en saadan Vicariatsdaab, det forhindres vi fra at antage ved at betænke, hvor ringe Beviiskraft der vilde ligge i, at nogle korinthiske Christnes — af Paulus misbilligede — Overtro indeholdt et Vidnesbyrd om, hvor fast deres Tro var paa de Dødes Opstandelse!). Kunde da ikke Apostlen have antaget, at hvad der i Tro og Kjærlighed udførtes i de Afdødes Sted af de Efterlevende, kunde komme hine tilgode, *under Forudsætning af, at de tilegnede sig det i selvstændig Tro*? Om *Muligheden* af en saadan Tilegnelse efter dette Livs Ophør, derom indehol-

der vistnok det N. T. kun ganske enkelte og dunkle Antydninger, men hvilke dog ikke med saa stor Bestemthed tør afvises, som vore ældre protestantiske Theologer i Almindelighed følte sig opfordrede til at gjøre, ved at see de uhyre Misbrug og fordærlige Virkninger, som den katholske Kirkes Lære indtil den Dag idag har givet Næring ved at tillægge visse udvortes Handlinger, overtagne for de Afdødes Skyld, et af hiin Forudsætning ubetinget Værd.*) — Som saamange hollandske Commentarer er van Hengels ovennævnte Afhandling et Vidnesbyrd om Lærdom og Grundighed, men skaffer ingen sand Tilfredsstillelse, fordi en nok saa omhyggelig anstillet Undersøgelse om enkelte Ord og Talemaader ikke er tilstrækkelig til Løsning af Exege- tens Opgave.

Betydeligere ere *Baur's Beiträge zur Erklärung der Korinthierbriefe*, som ere meddeelte i de af ham og Zeller udgivne *Theologische Jahrbücher* 1850 S. 139—185 og 1852 S. 1—41. Det første af disse gaaer ud paa at oplyse *Apostlens Reiser til Korinth*. Som bekjendt har der været Spørgsmaal om, hvorvidt Paulus skulde antages at have været to (Ap. G. XXVIII. 1 ff. XX, 2) eller tre Gange (1 Kor. XVI, 5. 2 Cor. II, 1. XII, 14-21. XIII, 1. I, 12-15) i Korinth. Baur søger at bevise af Apostlens egne Breve, at han kun har været tvende Gange i Korinth og bringer derved et Resultat ud, »hvorefter det sjeldne Tilfælde indtræffer, at Ap. G. dog beholder Ret, naar dette Skrift først lader Apostlen komme anden Gang til Korinth efter det 2- til 3-aarige Ophold i Ephesus; og at saaledes da den historiske Troværdighed af Ap. G. bliver forsvaret fra en Side, hvorfra den

---

*) *Luther* selv giver i sit „Sendschreiben über die Frage, ob auch Jemand ohne Glauben verstorben selig werden möge“, en Understøttelse til den af mig ovenfor fremsatte Fortolkning, naar han siger: „Das wäre wohl eine andere Frage, ob Gott etlichen im Sterben oder *nach dem Sterben* den Glauben könnte geben und also durch den Glauben selig machen? Wer wollte daran zweifeln, dass er das thun könnte. Er thue nun hierein, was er thue, so ist es numöglich, dass Jemand ohne Glauben selig werde.“

ellers er bleven heftigst angreben, medens de, der forsvare Ap. G.s historiske Paalidelighed mod hiin Kritik, have været tilbøielige til at antage, at et vigtigt Factum er i sidstnævnte Skrift blevet forbigaaet med Taushed.« Den Understøttelse, som derved skjænkes Troværdigheden af Ap. G., anslaaer Baur imidlertid kun ringe: »Forf. til Ap. G. har fundet det hensigtsmæssigst at lade den udvortes historiske Ramme af historiske Begivenheder staae, forsaavidt hans eiendommelige Pragmatisme ikke led derunder.« I denne indskrænkede Forstand vil man dog neppe finde sig beføiet til at tilstaae Paalideligheden af Ap. G., saameget mindre, som Baur rigtigheden har oplyst, hvorledes den Korinthske Menigheds Forhold og Beskaffenhed af Pauli Breve til Korinthierne vinde i Klarhed og Tilbøielighed for os, naar Apostlen virkelig ikke har foretaget den formeentlige Reise, der kun er en unødvendig og tildeels forvirrende Hypothese. — I et andet Bidrag: »*Die Gegner des Apostels*« vil Baur i Overeensstemmelse med sin bekjendte Anskuelse om Oppositionen mellem Apostlene indbyrdes, henføre de »Anbefalingsbreve«, hvorpaa Pauli Modstandere i Korinth beraabte sig, ligefrem til Jakobus og Petrus. Medens disse Breve saaledes gjorde et Autoritetsprincip gjældende, hvorved Hedningapostlen følte sin Anseelse truet, søgte denne nu at hævde sit Apostolat ved Henviisning til sin subjektive Bevidstheds Umiddelbarhed og Selvished. Dette Beviis kunde imidlertid dog først derved vinde objektiv Grund, at hiint Selvbevidsthedens Princip viste sin Magt i Tilværelsen af christelige Menigheder, grundede af Paulus (2 Kor. 3, 3), og som ligeledes selv i deres egen Selvbevidsthed (2 Kor. 3, 17) havde den fasteste Støtte og Vished om deres Deelagtighed i Frelsen ved Christus, om deres sande Christelighed. — I Anledning af 2 Kor. 5, 13 (*Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, θεοῖ, εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν*) oplyser Baur, at Fortolkningen af *ἐξέστημεν* om »en overdreven Selvroes, en til Vanvid stegen Selvroes« er uberettiget, medens Ordene ligefrem lede til at tænke paa en Beskyldning for Vanvid, som Paulus havde

paadraget sig fra Modstandernes Side ikke blot ved sin Iver for sin Anti-Judaisme, men ogsaa ved sine gjentagne *Ekstaser*, sine ἀποκαλύψεις og ὀπιασίαι (1 Kor. XII, 1 ff. 1 Cor. XIV, 18. slg. Ap. G. IX. XXII, 17 XXIII, 11 etc.), saa at Meningen af Apostlens anførte Ord bliver: »Dersom jeg er i Ekstasens Tilstand, da er det jo kun Gud, som sætter mig i denne Tilstand, min Aand er ganske kun rettet paa Gud, staaer i umiddelbart Forhold til ham; dersom jeg derimod er ved mig selv, er mig selv mægtig, er i den immanente Bevidstheds Tilstand, saa er hele min Tænken, Villen og Handlen kun rettet paa Eder og Eders Bedste«*). Paulus synes altsaa at betragte denne Tilstand i Ekstase, hvori han oftere befandt sig netop i afgjørende Momenter af sit Liv, som en integrerende Bestanddeel af sit aandelige Væsen.

I Aargangen 1852 indeholdes blandt Andet en *Udvikling af Pauli Anskuelse om Ægteskab og Cølibat*, i Anledning af 1 Kor. VII, som fortjener en større Opmærksomhed, end man af Hensyn til den anstødelige Maade, hvorpaa Baur ligesom paa Trods har udført sit Æmne, især da Sagen heller ikke af ham er fremstillet i fuldkommen rigtig Belysning, i første Øieblik kan være tilbøielig til at skjænke den. Baur's Udvikling danner ved denne Leilighed et Modstykke til *Neanders Fremstilling i Pflanz. der apost. Kirche* I S. 360 ff. Medens den Sidstnævnte ligesom flere Theologer tidligere, har gjort opmærksom paa, hvorledes den ældste Christenheds separatistiske Stilling i Forbindelse med Forventningen om Verdens snart forestaaende Ende medførte en Eensidighed i Livsanskuelsen, en altfor stor asketisk

*) Ligesaa Meyer (Ex. Hdb. ad. 1. 1.), maaskee endnu tydeligere: „Denn sei es, dass wir wahnsinnig sind (wie unsere Feinde annehmen!) so ist es ein im Dienste Gottes stehender Wahnsinn (eine heilige Manie, die keinen Tadel verdient!); sei es, dass wir bei gesundem Verstande sind, so sind wir's Euch zu Dienste (was von Euch nur rühmlich befunden werden kann). At der ved ἐξέστημεν er at tænke paa en Beskyldning fra Modstandernes Side, erkjendte allerede Chrysostomus ved at anføre Fortolkningen: εἰ μὲν μαινέσθαι ὡς ἡμᾶς νομιζεῖτε etc.

Strænghed, en Foragt og Ligeegyldighed for en stor Deel sædelige Forhold og Anliggender: har han dog med en unødig Forsigtighed og Taushed forbigaaet, hvilken Indflydelse hine Mønstre udøvede paa selve Apostlene og navnlig paa Paulus. *Baur* derimod har i sin Iver for at bekjæmpe en eensidig Overdrivelse i Vurderingen af den apostoliske Lære efter dens umiddelbar historiske Skikkelse og Bogstav undladt at drage de Hensyn med ind i sin Betragtning, som retfærdiggjøre den evangeliske Christens Tillid til Apostlene og deres Prædiken overhovedet, uanseet den Eensidighed og Ufuldkommenhed, hvormed deres Læreudvikling i det Enkelte kan være befæstet. — At Paulus — saaledes ytrer *Baur* sig — ikke anerkjender nogen indre sædelig Betydning af Ægteskabet, dette er klart allerede af den Sætning, hvormed Apostlen begynder sin Udvikling: *καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπιεσθαι*. For Paulus er Ægteskabet kun det Middel, hvorved *πορνεία* bedst undgaaes, og, skjøndt det Rigtigste var, aldeles at afholde sig fra Kjønsmgængelse, bliver det dog Pligt at pleie samme i Ægteskabet (V. 3), fordi nu eengang *πορνεία* i de fleste Tilfælde kun kan undgaaes ved Kjønndriftens Tilfredsstillelse i denne Form. Det Fortrin, som tilkommer Cølibatet i og for sig, forøges efter Pauli Udvikling ved den Betragtning, at Alt for Øieblikket befinder sig i en saadan Overgang, hvor alt Verdsligt ikke har nogen reel Betydning, men hvor man kun har at rette sit Sind paa det Ene, som skal optages af vor Interesse. Ikke engang Hensyn til Slægtens Forplantelse er for Apostlen et Motiv til Ægteskab. Ægteskabet er kun til, for at *det* kan skee uden Synd, hvad der ellers kun kan skee med Synd. Materielt identiske, ere Ægteskab og *πορνεία* kun formelt forskjellige, Ægteskabet er kun *honestā* *πορνεία*. Tanken om den Mulighed, at Ægteskabet ved Ægtefællernes indbyrdes Forhold ogsaa kan tjene til Befordring af sædelig-religiøse Øiemød, ligger Apostlen saa fjern, at han af Ægteskabet kun frygter Indskrænkning og Skade for de sidstnævnte (s. V. 32 ff.); han synes kun at kunne tænke sig

Ægteskabet som en *μεριμνᾶν τὰ τοῦ κόσμου* i nødvendig Conflict med *μεριμνᾶν τὰ τοῦ κυρίου*. — I hele Pauli Betragtning af Ægteskabet seer Baur saaledes kun en Eftervirkning af den antike Verdensanskuelse, der aldrig hævede sig ud over Modsætningen mellem Aand og Materie, og hvor derfor den høieste sædelige Opgave bestod i kun at fornægte og undertrykke de sandselige Drifter. Vel erkjender Baur, at i Christendommen er Modsætningen af Aand og Materie principielt overvunden, og at der ikke kan tænkes paa nogen egentlig Dualisme; men den i Christendommen principielt indeholdte sædelige Livsanskuelse kunde ikke strax gennemtrænge den sædelige Bevidsthed i fuld Betydning. Paa det Overgangstrin, hvor den christelig-sædelige Verdensanskuelse løsrev sig fra den gamle, som hvilede paa Modsætningen af Aand og Materie, men endnu ikke havde kunnet omfatte alle de enkelte Forhold i det sædelige Liv, befandt Paulus sig: det Materielle, det Legemlige skal man vel ikke udrydde og undertrykke, men flye som noget i sig selv Ureent og Aanden Besmittende. Den Slutning, som Baur deraf udtrager, er, at de have Uret, som tillægge Apostlen en den historiske Udviklingsgang langt foregribende Bevidsthed, og at Apostlens sædelige Bevidsthed ikke kan være den objektive Maalestok for vor, paa Grund af, at Saameget, hvorved Christendommens Idee først skulde virkeliggjøre sig, endnu ikke eksisterede og saaledes ikke havde Mulighed af Existents i Apostlens Bevidsthed.

Hiin Betragtning af Pauli Anskuelse om Ægteskabet er ikke ganske ny eller eiendommelig for Baur. Allerede Hieronymus (adv. Jovin. 1, 4: Si bonum est mulierem non tangere, malum ergo est tangere) og alle Forsvarere af Munkeaskesen opfattede Apostlens Betragtning paa en lignende Maade, men saae deri et udmærket Fortrin, medens Baur finder denne Betragtning maade at staae under den, der fortjener Navn af christelig-sædelig i høiere Forstand. Med Baur deler Rückert (*Der erste Br. P. a. die Kor.*) Formeningen om, at Paulus i dette Punkt

»endnu ikke var trængt igjennem til fuld christelig Frihed.« Ogsaa *Neander* (Pfl. der ap. Kirche) gjør opmærksom paa, hvorledes Christendommen vel gaaer ud paa at hæve alle i den menneskelige Natur grundede sædelige Forhold i deres menneskelige Form til en høiere Betydning, men at den ikke strax fra Begyndelsen af kunde aabenbare sin gjennemdannende Indflydelse i alle Livsforhold. »Om just ikke fra Christendommens egen Aand i og for sig» — tilføier han — »maatte dog fra den ved samme fremkaldte Modsætning mod Verdens Fordærvelse fremgaae en asketisk Retning, der blandt andet flygtede for Ægteskabet, især da man imødesaae alle jordiske Tings snart forestaaende Ende, der skulde gaae i Forveien for Guds Riges fuldkomne Udvikling. Ikkun langsomt kunde den Bevidsthed uddanne sig, at, førend Guds Rige kunde indtræde i sin Fuldkommenhed, skulde Menneskehedens jordiske Liv først gennemtrænges i alle sine Former af Gudsrigets Liv. Christus selv havde vel afviist den asketiske Foragt for Ægteskabet, men indtil Christendommen var trængt mere ind i Menneskehedens Liv og derved Ægteskabets sande Idee kunde blive virkeliggjort som en eiendommelig Aabenbaringsform for Guds Rige, maatte Begeistringen for Guds Rige lade Ægteskabet blive betragtet som et forstyrrende, Menneskets Aand fra hiin ene Retning til Guds Rige afdragende Forhold.« Af disse Aarsager forklarer *Neander*, hvorledes der i den ældste Menighed kunde findes Christne, som indrømmede Cølibatet sædeligt Fortrin for Ægteskabet. Men *Neander* taler ikke om, hvilken Indflydelse denne Anskuelse havde paa selve Apostlen Paulus.

Endnu et andet Forholds Bedømmelse ved Paulus gjør *Baur* til Gjenstand for sin Betragtning, for at godtgjøre, hvorledes der gives en Udvikling af den christelig-sædelige Bevidsthed, som er høiere end det Standpunkt, hvorpaa vi see Apostlen staae i 7de Cap. af 1ste Brev til Korinthierne. Dette Forhold er Slaveriet og den borgerlige Frihed. Slutningen af Pauli Yttring 1 Cor. 7, 21: Ἐκαστος ἐν τῇ κλήσει, ἧ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ

μενέτω. Δουλος ἐκλήθης, μή σοι μηλέτω ἄλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι*) forklares vel af mange Fortolkere som en Opfordring til ikke at lade Leiligheden ubenyttet til at blive fri, hvis en saadan — hvad der i hiin Tid kunde skee paa mange aldeles lovlige Maader — skulde tilbyde sig for en Trælbunden. Man underforstaaer da (efter χρῆσαι) τῇ ἐλευθερίᾳ (Erasm., Luther, Beza, Calvin, Grotius etc.). Men imod denne Underforstaaelse tale først philologiske Grunde, da εἰ καὶ δύνασαι ἐλ. γ. maa oversættes ved: »omendogsaa Du kan blive fri« og ikke: »om Du kan ogsaa blive fri« ο: om Du tilligemed den aandelige Frihed ogsaa kan forbinde den udvortes Frihed (*Olshausen*); thi Paulus maatte da have sagt: εἰ καὶ ἐλεύθερος δύνασαι γενέσθαι. Dernæst modsiges hiin Fortolkning af Sammenhængen. Tre Gange gjentager nemlig Paulus sin Formaning: »*Enhver blive i den Stand, hvori han er kaldet.*« Han kan altsaa ikke her have gjort en Undtagelse, men maa i Overensstemmelse med sin hele Udvikling have villet udtrykke den Tanke, at den Omstændighed, at en Christen er Fri eller Slave, har saa ringe Betydning, at der ingen Anledning var til at benytte Leiligheden til at blive fri, omendogsaa en saadan skulde tilbyde sig for den christne Slave (slg. V. 29. 30. 31); og saaledes maa der ogsaa af denne Grund underforstaaes τῇ δουλείᾳ**).

*) I den danske Bibeloversættelse: „Er du kaldet som Træl? det bekymre dig ikke; men kan du blive Fri, da vælg hellere dette“. (Her er udeladt Oversættelsen af καὶ).

***) Naar man derfor argumenterer imod Fortolkningen: „Om du ogsaa kan blive fri, da vælg hellere Trældommen“. derfra, „at et saadant Raad vilde være imod Pauli Aand“, da viser denne Argumentation sig som falsk, fordi netop „Pauli Aand“ her er aldeles den samme, som han udtrykker andre Steder (f. Ex. Gal. 3, 28), at Alle ere eens i Christo, i Christo er Slaven fri, og den Frie en Slave (1 Cor. 7, 22). Et meget mærkeligt Exempel paa, hvor vanskeligt det er for Exegeten at blive sin Grundsætning tro om ikke at lade sin egen, men den Forfatters Mening træde frem, som er Gjenstand for Udlægning, afgiver ved denne Leilighed *Rückert*, der, trods sine gjentagne Bebreidelser over Fortolkernes Tilbøielighed til at foretrække subjektive Anskuelse for de objektive

— Men hvorledes kunde nu Paulus raade til en Forholdsregel, som, dersom den var bleven almindeligen fulgt, vilde have ladet den gamle Verdens Slaveri bestaae i Christenheden den Dag idag, og hvorved alle Bestræbelser for at emancipere Menneskene fra Trældom og Fangenskab, saasomt disse allerede ere Christne, maae ansees for uberettigede?

I sin Anmeldelse af disse *Baur's* »Bidrag til Korinthierbrevens Forklaring« griber *Ewald* (*Jahrbücher f. bibl. Wiss.* 4s B. 1851-52 S. 102) som sædvanlig Leiligheden til at angribe »den Tübingske Theologs afskyelige og urimelige Tanker, hvilke Dr. Baur uden Grund underlægger Apostlen, medens han svømmer i Jubel over den skønne Opdagelse, at Apostlen Paulus i sine Anskuelse om de nævnte Forhold ikke stemmer med de nu gjældende sædelige Begreber; at vor Tid og vor Philosophie er langt øphøiet over Apostlens ethiske Anskuelse etc.« Imidlertid føre disse Declamationer ikke til videre Løsning af den sig selv høist vigtige Opgave, som her foreligger. Denne Opgave bestaaer i, hvorledes vi kunne forene de Kjendsgjæringer, at en Apostel tillægger Cølibatet Fortrin for Ægteskabet og formaner den Trælbundne til at blive i sin Stand, medens den nuværende christelige Bevidsthed i dens evangelige Skikkelse anseer det for en Pligt at indgaae Ægteskab, naar Betingelserne for de ægteskabelige Hensigters Opnaaelighed ere givne, og ikke mindre betragter det som et Christendommens Bud at virke til Livegenskabets og Slaveriets Ophævelse. Hvorledes kan den apostoliske Inspiration og det N. T.s normale Gyldighed forenes med Antagelsen af en saa eensidig og indskrænket Synsmaade som den, der udtaler sig i Pauli ovennævnte Ytringer? Eller

---

givne i det Skrift, som de ville fortolke, dog ikke kan overtale sig til at antage den Mening at være Pauli, hvilken — efter R.s egen Dom — med Hensyn til Sproget rigtignok her burde foretrækkes. Thi „om endogsaa Sprog og Aand skulde staae i Conflict med hinanden, maatte dog Aanden seire!“ En Grundsætning, der vilde omstyrte al Exegeses Fundament.

skulle vi antage den Erkjendelse, hvilken den evangeliske Kirke nutildags vedkjender sig angaaende hine Anliggende, som urigtig og omdanne den efter hiin apostoliske Forskrift? For at undgaae dette Dilemma har man beraabt sig paa, at Paulus her ikke taler om det efter Sagens Natur nødvendige Forhold, men kun udtaler sin Erfaring om, hvad der sædvanligen fandt Sted in praxi, at vi altsaa her finde Paulus give Colibatets Fortrin en kun empirisk Understøttelse, medens han forresten kunde have en ganske anden Anskuelse om Ægteskabet overhovedet. Men hertil svarer Baur ved at spørge: Hvoraf vide vi, at Paulus virkelig har havt en anden Anskuelse om Ægteskabet? Dersom man viser hen til, hvorledes den Apostel, der tænkte sig Forbindelsen med Christus som et Analogon til Ægteskabet (Ephes. 5, 26. 27), umuligen kun skulde have tillagt Ægteskabet Værd som temperamentum incontinentiæ, saa — for ikke at tale om Tvivlen angaaende Ephesierbrevets Ægthed — godtgjøres der af det paaberaabte Sted ikke videre, end at Ægteskabet er en inderlig, Forskjellen i Eenheden ophævende Forbindelse — hvad Ægteskabet i ethvert Tilfælde er —, der derfor passende kunde benyttes som et Billede i Lighed med den Brug, som Paulus deraf har gjort i 2 Kor. 11, 2. Dersom man fremdeles siger, at Paulus paa Grund af Korinthiernes lave sandselige Anskuelse af Ægteskabet, saae sig foranlediget til at fremstille *μὴ ἀρτεσθαι γυναίχος* som det Høiere, da spørges der, hvorfor han, naar han dog selv erkjendte en høiere sædelig Betydning af Ægteskabet, da ikke gjorde denne gjældende, istedetfor at blive staaende ved den *lavere* og kun stille Colibatets Fortrin derimod? Imellem *πορνεία* og den fuldkomne Afholdelse fra Kjønsforbindelsen laae jo dog Ægteskabet som sædelig-religiøs Livsopgave. Naar Paulus ikke destomindre anbefaler dem, der ikke vare gifte, at forblive ugifte og anbefaler Slaven hellere at forblive Slave end at blive fri, da sees det derimod af Apostlens hele Udvikling, at hans Motiv er hentet fra Betragtningen af, at den Katastrophe staaer i umiddelbar Nærhed, hvorved den

nærværende Verden skal forgaae V. 26. 29. 31. Det synes ham ligesom ikke at være Umagen værd, i et Tidspunkt, hvor Alt allerede vakler, forandrer sig og er i Begreb med at forsvinde, da endnu at foretage sig en Forandring i de udvortes Forhold, hvor man dog ikke kan regne paa noget Blivende og man derfor kun skaffer sig ny Sorg og Møie. Naar man, som Apostlen, hvert Øieblik venter den bestaaende Verdens Opløsning og Undergang, da kan man naturligviis heller ikke have nogen Interesse for de verdslige Forhold. Men her — udbryder Baur — er netop den store Kløft, som adskiller Apostlens Bevidsthed fra vor! Man maa nødvendigviis indtage et ganske andet Standpunkt, naar man allerede seer Enden af Christendommens timelige Udvikling der, hvor den gjør det første Skridt for at tage sit Lob gjennem Verdenshistorien, og naar man derimod, belært af Erfaring, seer Christendommen fra sin første Fremtrædelse af successivt godtgjøre sit absolute Værd ved alle de mangfoldige Forandringer, den har bevirket i Menneskehedens historiske Udvikling. Jo mere man saaledes seer Enden paa den timelige Udvikling, netop hvor den først skal tage sin Begyndelse, desto naturligere er det, at i samme Forhold træder Christendommens sædelige Opgave tilbage, og netop saadanne Livsforhold, hvilke i ganske særegen Grad maa betragtes af os som Christendommens sædelige Gebeet, vise sig da som meer eller mindre indifferente. I endnu concretere Skikkelse end hos Paulus fremtræder en saadan Anskuelse f. Ex. hos Tertullian: »Adjiciunt sibi homines causas nuptiarum de sollicitudine posteritatis et liberorum amarissima voluptate. Sed id quoque penes nos odiosum est. Nam quid gestiamus liberos gerere, quos quum habemus, præmittere optamus, respectu scilicet imminentium angustiarum, cupidi et ipsi iniquissimo isto seculo eximi (*Ad ux. 1, 5*). Alt hvad der har Hensyn til det ægteskabelige Liv, er kun en sarcina nuptiarum. Hvorfor skal man altsaa tage til Ægte, hvorfor have Børn, hvorfor overhovedet indlade sig paa de Livsforhold, som udgjøre den egentlige Sphære for sædelig

Handlen? Som om der kunde gives Religion uden Sædelighed, og Sædelighed uden de Livsforhold, i hvilke det Sædeliges Idee skal virkeligjøres? *Fuga sæculi* bliver saaledes til en Flugt ud af Verden for den sædelige Handlen. — Dette er i Udtog Baur's Betragtning i Anledning af det ovennævnte Sted i Pauli Brev. I sin Fuldstændighed afgiver denne Udvikling et karakteristisk Billede paa Baur's Opfattelse og Fremstilling af det Nye Testamentes Literatur og Theologie. Hvad Kritik, historisk Kildestudium, Dialektik kan opbyde af Lærdom og Skarpsindighed, er her i rig Fylde bragt i Anvendelse; — og dog føler man sig ligesaa lidt tilfredsstillet som overbevist ved de af Baur dragne Conseqvenser. Netop naar man med Indrømmelse af Alt, hvad Baur har anført til at vise, hvorfor Pauli Ord ikke tillade en liberalere Udtydning end den, der her tillægges dem, er ført til Erkjendelsen af, hvorledes en saadan Theorie maa føre til Modsigelse med sig selv; netop der, hvor man føler sig ompændt af det dialektiske Net saaledes, at man ikke øiner Muligheden af andet end at give Baur Ret i det hele Omfang af hans Resultater: — netop der paatrænger sig stærkest Tvivlen om, hvorvidt her dog er meer end en eensidigen belyst Sandhed. Skulde saaledes virkelig den Apostel, der fremfor nogen Anden ikke er bleven staaende ved den religiøse Følelses Mystik, men baade i theoretisk og praktisk Henseende har søgt at klare for Erkjendelsen Evangeliets dybe og mangfoldige Indhold; der har givet de frugtbareste Anviisninger til det fromme Sindelags Yttringer paa Sædelighedens Gebeet; der i sine Forskrifter for Menighedens og de christne Individuers Virksomhed har lagt et saa fremtrædende organiserende Talent for Dagen; der fra sit Folks hellige Skrifter og Historie kjendte saa mange lysende Exempler og tiltalende Skildringer af Familielivet; — skulde det virkelig have ligget udenfor denne Mands Bevidsthed, hvorledes Ægteskabet kunde have en høiere sædelig Betydning end blot at tjene som Modvægt til sandselige Drifters Tilfredsstillelse paa ulovlig Maade? Skulde *han* virkelig have

været berøvet al Syn for, hvorledes verdslige Forhold af saa indgribende Betydning som Ægteskab og borgerlig Frihed vare bestemte til Mere end til blot at være negativ Anledning for sædelig Virksomhed? Dette synes vanskeligt at antage. Vi ville i denne Henseende henvise til en Christen og christelig Theolog, der, om ellers Nogen, tør betragtes som det sande Gjenbillede af Paulus, baade den historiske og den dogmatiske Paulus. I *Luther* have vi et Exempel paa, hvorledes en Mand, hvis mange, ligesaa naive som dybsindige Ytringer om Ægteskab og Familieliv ikke lade tvivle om, at han kjendte sammes sædelige Betydning, dog stundom, hvor hans Bestræbelser for at gjøre andre vigtige Sandheder gjældende optog udelukkende hans Opmærksomhed, har talt, som om han alene kjendte og vurderede Ægteskabet fra den rene udvortes Side.*)

Alligevel — deri vil man være nødt til at give *Baur* Ret — hvad Pauli ommeldte Ytringer i 1 Cor. VII. angaaer, da ere de fremsatte i en saadan Almindelighed og med en saa fuldkommen Bortvendelse fra enhver Betragtning af Ægteskabets og den borgerlige Friheds høiere Betydning, at denne i al Fald her er traadt tilbage for Apostlens Bevidsthed, navnlig ved den overveiende Indflydelse af Forventningen om den nærforestaaende Parusie med alle de Forandringer, som dermed vilde indtræde.

Nu er Spørgsmaalet: hvorledes kunne det N. T.s Skrifter hævdes i deres Værdighed som øverste Regel for christelig Tro og Liv, naar det maa indrømmes, at de indeholde Ytringer og Forskrifter, som paa Grund af deres Eensidighed og Ufuldkommenhed staae i Modsigelse med eller dog ikke svare til den

---

*) Slg. f. Ex. hans Ytringer i Udlægningen af 1 Cor. 7: „Der Ehestand ist ein äusserlich leiblich Ding, das nicht hindert noch fördert den Glauben, und mag wohl das Eine Christ, das Andere Unchrist sein, gleich wie ein Christ mit einem Heiden, Juden, Türken mag essen, trinken, kaufen und allerlei äusserlichen Handel treiben etc.“ Hvor ganske anderledes lyde saa mange Ytringer i Luthers Breve og andre Skrifter, der lade os opfatte Ægteskab og Familie i en langt dybere og inderligere Betydning!

nuværende Christenheds mere udviklede Bevidsthed? Vi tale nemlig her — vel at mærke — ikke om en fra et filosofisk eller fra nogetsomhelst Princip udenfor Christendommen udviklet Bevidsthed, men om en saadan, der har udviklet sig netop i den Kirke, der hævder Biblens Autoritet som den høieste, (skjøndt det forresten ogsaa er den i denne Kirke hævdede Opfattelse af Ægteskabets, Familielivets, Borgersamfundets Betydning, som tillige erkjendes for den reneste og værdigste af den *philosophiske* Ethik, hvor denne har naaet den høieste videnskabelige Fuldendelse).

Unægteligen maa det blive vanskeligt at besvare dette Spørgsmaal for dem, der alene kunne finde sig tilfredsstillede ved Forestillingen om den hellige Skrift som en Samling af guddommelige Udsagn og Forskrifter, der enkeltviis og umiddelbart skulle indeholde Afgjørelsen for ethvert religiøst-sædeligt Forhold, hvorom der kræves Oplysning. Men en saadan Forestilling er ikke den, som den evangeliske Kirke vedkjender sig, naar den opstiller Skriftens udelukkende Autoritet som sit Princip. Ikke i den enkelte Ytring, Udvikling eller Beviisførelse hos de bibelske Skribenter søger den evangeliske Kirke Guds Aabenbaring til Menneskene, men i den Heelhed af religiøs-sædelige Ideer, hvilken alle hine enkelte Ytringer og Udviklinger tjene til at fremstille og anskueliggjøre. Uden en saadan Tilbageførelse af Enkelthederne til en Eenhed vil Skriften ikkun frembyde en Mangfoldighed af Udsagn, indbyrdes afvigende og modsigende, medens de dog i deres egentlige Væsen kun ere meer eller mindre adæqvate, meer eller mindre udførte Fremstillinger af den samme guddommelige Sandhed. Derfor er det unægteligen en Fortjeneste, at den nyere Tids Theologie istedetfor hiint aandløse Inspirationsbegreb, hvorved de bibelske Skribenter ikke kunne ansees for andet end den Hellige Aands mekaniske Redskaber, har med Henviisning til Skriftens egne Antydninger bragt den Forestilling til almindeligere Erkjendelse, at den hellige Skrifts Forfattere, uagtet de ikke bleve løsrevne

fra de almindelige Betingelser for menneskelig Udvikling, dog saaledes hævedes og opløftedes af den nye Bevidsthed, hvormed den guddommelige Aabenbaring fyldte deres Indre, at de bleve istand til at udtale dennes sande Indhold, medens de tillige, netop fordi deres Underviisning iøvrigt foiede sig ind i deres Samtids af Fortiden betingede Dannelse, formaaede at udtale og meddele Sandheden paa den virksomste Maade. Eller troer man, at f. Ex. Pauli Breve til de korinthiske, galatiske o. a. Menigheder vilde have havt den Belæringens, Formaningens, Opmuntringens, Trøstens Inderlighed og Kraft, dersom Apostlen havde forfattet sine Skrifter i Bevidsthed om, at hvad han skrev til hine Christne, var bestemt til Underviisning for Millioner Christne gennem mange følgende Aarhundreder og Aartusinder? Jo kraftigere, jo mere indtrængende Apostlenes Prædiken var med Hensyn til deres Samtidiges Tarv, desto fuldkommere blev Guds Hensigt med Evangeliet opnaaet ogsaa for de følgende Slægter. Medens det forundtes disse, ikke blot at deelagtiggjøres i den samme Evangeliets eiendommelige Velsignelse som den Slægt, der var samtidig med dets første Forkyndelse*), men tillige at kjende Evangeliets Indhold i endnu større Tydelighed og Fuldstændighed, fordi deres Bevidsthed var bleven udvidet under Menneskehedens stedse fortsatte Udvikling: vilde en Evangeliets Forkyndelse i den Form, der med Hensyn til sildigere Slægters Dannelse kunde ansees for den formel fuldkommere, have været aldeles unyttig, uforstaaelig og misledende for Apostlenes Samtidige. Netop saaledes derimod, som det er blevet anordnet i Guds Huusholdning, vil dennes Hensigtsmæssighed stedse fuldkommere erkjendes.

---

*) „Hvor storartet den christelige Kirke end til nogen Tid eller paa noget Sted vil kunne optræde, kan og tør den dog i Alt, hvad der er væsenligt for den, ikke ville være og ikke ville have Andet, end hvad hiin simple, udvortes nanselige og virkelig endnu meget udviklede Menighed af de første Troende allerede var og havde.” *Jul. Köstlin, Das Wesen der Kirche* (s. Tidsk. f. udenl. Theol. 1856, S. 224).

Hvad der derfor synes nærmest at have en blot historisk og reen videnskabelig Interesse, nemlig at efterspore og kjende, i hvilket Omfang og med hvilken Klarhed den enkelte af Evangeliets første Forkyndere havde hos sig selv udviklet Kredsen af de christelig-religiøse Forestillinger; det bliver ikke mindre af Vigtighed for Kirken og for de Troende, foarsaa vidt der af hin Undersøgelse fremgaaer Visheden om, at de Subjekters menneskelige Indskrænkning, hvilke Gud havde udset til at være Redskaber for den christelige Aabenbarings første Forkyndelse, ikke blot ingen Hindring har været for, at vi kunne kjende Christendommen i dens Væsen og Sandhed, men endogsaa har været et Middel, hvis Hensigtsmæssighed indlyser stedse tydeligere, jo større Indsigt vi vinde i den christelige Aabenbarings Udviklingsgang. — Med Hensyn til de ovenfor berørte Momenter i Pauli Lære — for ikke at fjerne os fra vort Udgangspunkt — bliver det saaledes, ved Siden af Anerkjendelsen af Apostlens uudviklede Bevidsthed om Kirkens fremtidige Udviklingsgang (hvilken Historien viser at have været en anden, end Paulus kan antages at have forestillet sig), ikke mindre vigtigt at bemærke, hvorledes det christelige Princip dog er blevet saa kraftigt og usvækket hævdet i Pauli Skrifter, at det i ufordunklet Reenhed bestandigen vil kunne kjendes og fuldkomnere udvikles, medens dets Virksomhed hos Samtiden var væsenligen betinget ved den Form, hvori det er blevet fremstillet for de paulinske Breves nærmeste Læsere. Uagtet nemlig Apostlen med den hele samtidige Kirke forventede Herrens Gjenkomst og den synlige Verdens fuldkomne Omdannelse i den nærmeste Fremtid, har han dog ligesaa lidt som nogen af hans Medapostle forglemt Christi Advarsel, »at det ikke var givet dem at kjende den Time og Stund, som Gud havde forbeholdt sin egen Magt« (Ap. Gj. 1, 7. Marc. 13, 32). Saaledes blev det muligt, at det N. T. vakte og nærrede en Forventning, uden hvilken den ældste Kirke ikke vilde have været istand til at bestaae den Kamp og de Prøvelser, der ventede den nye Skabnings Førstegrøde, medens

det forundtes den paafølgende Christenhed ved Apostlenes Skrifter at fastholde den ideale Sandhed af hiin Forventning uden derfor at dele de første Christnes indskrænkede og mere eller mindre sværmeriske eschatologiske Forestillinger. Paa lignende Maade har Pauli Anbefaling af Cølibatet — der, vel at mærke, hverken er ubetinget eller forbunden med en Forkastelse af Ægteskabet som noget i sig selv Urent og Vanhelligt — understøttet en Idealisme, hvorved hiin Tids i grov Sandselighed hensjunkne Hedningeslæggt blev bragt til Bevidsthed om Menneskets højere Værdighed, uden at derfor de Vildfarelser, hvilke ved forsætlig eller uforsætlig Misforstaaelse kunne uddrages deraf som dens Conseqventser, kunne paabyrdes Apostlens eller overhovedet det N. T.s Lære. Det lod sig vistnok ikke befrygte, at Menneskeheden skulde uddøe, fordi en religiøs Begeistring blev vakt, der var stærk nok til hos Mange at overvinde en af Sandselighedens stærkeste Drifter.*) Men først af en Begeistring, der havde saa stor intensiv Kraft, var den nye Udvikling betinget, som Christendommen skulde bringe Verden. Dersom Paulus for Christne som dem, der vare Apostlens Samtidige i Korinth — man tænke blot paa Aphroditetemplet i denne Stad med dets 1000 Hieroduler! (Strabo VIII, 6) — havde udtalt sig om Sandselighedens Forhold til Menneskets fornuftige Væsen saaledes, som en christelig Ethiker i vore Dage vilde udvikle dette Forhold, da vilde det kun være blevet en uforstaaet eller misforstaaet Tale, fordi den Forberedelse manglede, som var Betingelse for at fatte dens Betydning. Hvor lidt man endnu var forberedt paa en saadan Betragtning, endog efterat Christendommen havde yttret sin Virksomhed i en længere Tid, det vil man blandt Andet kunne see af den Maade, hvorpaa Kirkefædrene behandle sædelige Anliggender af denne Art.**)

*) „Millionen beschäftigen sich, dass die Gattung bestehe,
Aber durch Wenige nur pflanzet die Menschheit sich fort.”

Schiller.

***) Saaledes finder f. Ex. Tertullian det som noget, der forstod sig af sig

Vi have opholdt os længere ved disse Betragtninger, fordi de upaatvivleligen indeholde et vigtigt Bidrag til Erkjendelse af, hvorledes den hellige Skrift maa bedømmes og værdiges saavel efter dens guddommelige som efter dens menneskelige Side.

Grunden til det Mangelfulde i *Baur's* Udvikling, hvorved den hellige Skrift kun bliver til en Samling af forskjellige Bøger, der fremstille det aandelige og religiøse Liv, men uden Eenhed og uden al normerende Anseelse, maa man søge i den ulykkelige Modsætning, som har dannet sig mellem, hvad man har kaldt *videnskabelig Theologie* og *kirkelig Opfattelse af Skriftordet*. Istedetfor at Tradition og Kritik, Autoritetens Vidnesbyrd og den videnskabelige frie Undersøgelse skulle gjensidigen understøtte og fremhjælpe hinanden til Sandhedens Erkjendelse, viser der sig i vor Tid, som desværre saa ofte tidligere, en eensidig negativ Bestræbelse, som blot gaaer ud paa at eftervise de Misgreb og Vildfarelser, hvortil de forskjellige Retninger føre, ad hvilke Menneskene søge Sandheden. Baur kan kun tænke sig Forsvarerne af den kirkelige Retning som Fiender og Modstandere af Videnskaben, og virkelig have mange af hine givet grundet Anledning til en saadan Betragtning ved den Mistænkelighed og den Uvillie, hvilken de have lagt for Dagen i Bedømmelsen af enhver fri videnskabelig Undersøgelse. Saaledes maa man forklare sig, hvorledes Baur er bleven ført til mange af sine haarde og uretfærdige Domme. Endog Mænd

---

selv, at hellige Mænd og Qvinder ikke kunne møde og see hinanden, uden at føle sig sandseligen bevægede og bedækkes med Skamrødme (Ejusdem libidinis est videre ac videri. Tam sancti viri est suffundi, si virginem viderit, quam sanctæ virginis, si a viro visa sit. *De vel. virg.* c. 2), og at derfor Tilsløring og andre Midler vare nødvendige til den indre Kydskheds Bevarelse. (*S. Baur, das Christenth. der drei ersten Jahrh.* S. 478). Vistnok ligger der i saadanne asketiske Præventionsanstalter Vidnesbyrd om en sædelig Alvor og Rigorisme, men tillige Bekjendelse af en Mangel paa høiere sædelig Dannelse, hvorover en Christen i vore Dage vil rødme, dersom han maa tilstaae, at ogsaa han trænger til saadan Hjælp.

som Schleiermacher, Lücke, de Wette o. m. a., bebreider han med største Heflighed, at de ved deres bibelsk-kritiske Forskninger have taget et uværdigt Hensyn til de »kirkelige« Anskuelser, at de have viist »en Skaansomhed mod disses Tilhængere, som dog kun gjengjældes med Bitterhed og Foragt«. *) Alligevel var det Hensynet til *Kirkens* Lære, til *den christelige Menigheds* Bevidsthed og Følelse, som afholdt de navngivne Theologer og andre af deres Aandsfæller fra at henfalde til de Yderligheder, hvortil Baur og hans Disciple ere blevne førte, og hvorfra disse ogsaa have været nødte til allerede at gjøre flere end eet Tilbageskridt. Men det maa paa den anden Side ogsaa erindres, at dersom den kirkelige Tradition og Bevidsthed har værnet om den christelige Sandhed imod mange Eensidigheder og Forvildelser, som smykkede sig med Videnskabens Navn, da er det igjen Videnskaben — Ordet taget i dets sande og omfattende Betydning — hvilken Kirken har at takke for, at den kom til stedse klarere Bevidsthed om Betydningen og Rigdommen af den Skat, som var den betroet i Evangeliet, og blev veiledet til Bibelordets rette Anvendelse paa de givne concrete Forhold under Tidernes Vexel.

Blandt de apostoliske Breve, som angive sig selv skrevne fra et Fangenskab, har det, der fører Navnet *πρὸς Ἐφεσίων* i nyere Tid været underkastet mange Tvivl deels med Hensyn til dets paulinske Authentie, deels med Hensyn til, hvorvidt det nærmest har været bestemt for Menigheden i Ephesus. Den Omstændighed, at Paulus, der havde opholdt sig to til tre Aar (Ap. G. 19, 20, 20, 31.) i Ephesus og havde her staaet i noieste Forbindelse med mange Christne, dog hverken, som han ellers pleier, sender personlige Hilsener eller omtaler, hvad der tidligere har tildraget sig under hans Ophold blandt hans Correspondenter, men snarere taler til Brevets Læsere som dem, der

---

*) S. en Mængde Ytringer af denne Art i Baur's Artikler i Theol. Jahrb. 1849—51.

kun ved Andre kjendte hans Mission som Hedningapostel (3, 2. slg. 1, 15.), har man med Rette fundet saa paafaldende, at dette allerede for Mange vilde have været en Grund til at tvivle om Brevets Ægthed, dersom ikke hiin Omstændighed lod sig forklare af, at Brevet oprindeligen ikke egentlig eller udelukkende var bestemt for den ephesinske Menighed. Det er bekendt, at allerede meget tidlig anførte Marcion et Paulinsk Brev under Navnet: *Brevet til Laodicenserne*. Da Laodicenserne i Forbindelse med andre Christne Kol. 2, 1 omtales af Paulus som ham personligen ubekjendte, og da der i Kol. 2, 16 gives Anviisning, hvorledes Kolossenserne skulle lade det til dem skrevne Brev blive læst i Laodicea, medens Kolossenserne atter skulle see at faae »det fra Laodicea« til Læsning, — ved hvilket sidste Brev neppe kan forstaaes andet end et Brev fra Paulus til Laodicenserne — har man troet, da man ellers ikke besidder noget (ægte) Brev fra Paulus til Laodicenserne, at dermed kunde være meent netop det Brev, som i vor Kanon fører Navnet: »til Ephesierne«. En Understøttelse for denne Hypothese finder man deri, at i Pauli Hilsen Eph. 1, 1 manglede i meget gamle Haandskrifter Ordene ἐν Ἐφεσῶν, ligesom det ældste Haandskrift, vi besidde, *Cod. Vatic.*, kun har disse Ord tilskrevne i Randen. Af denne Udeladelse og af Brevets Indhold har man uddraget den Slutning, at vort Brev oprindeligen kunde være bestemt for flere Menigheder, hvoriblandt Laodicea og Ephesus. Maaskee var det overdraget Tychicus (Eph. 6, 21. 22) og dem, der overbragte det, nærmere at udfylde den P'ads, som Paulus kunde have ladet staae aaben, eller maaskee Brevet fra Pauli egen Haand har lydt paa: »til de Hellige, som ogsaa ere troende paa Christus Jesus« (Eph. 1, 1) og saaledes betegnet sig selv som et Brev af almindeligere Bestemmelse, medens dog Overbringerne vidste, for hvilke Kredse af Christne i Lille-Asien det nærmest var beregnet. Med lige god Grund kunde da de Christne i Ephesus saavel som i Laodicea tilegne sig Brevet som skrevet til deres respective Menighed, skjøndt det i Tidens Løb

blev almindeligen nævnt efter den største og anseeligste Menighed i Lille-Asien. Ved en saadan Forklaring med forskjellige Modificationer have (Anger 1843) *Guericke, Thiersch**) o. A. beroliget sig over Mangelen paa Vidnesbyrd om et noiere Forhold mellem Paulus og dem, til hvilke Brevet er skrevet. *Meyer, Reuss* o. A. fastholde Brevets Bestemmelse for Ephesierne**), skjøndt den Første indrømmer derved, at Brevet historisk er ham ubegribeligt; *Reuss* søger at eftervise, hvorledes Yttringerne 1, 15 ἀνοίας slg. 1 Kor. 5, 1. 11, 18. Kol. 1, 4. 9. 2 Thess. 3, 11; — 3, 2 (εἴγε ἠκούσατε, da I have hørt, ikke: dersom I have hørt), hvilke man har fundet fremmede i en Skrivelse fra Paulus til Ephesierne, ikke i sig selv ere det, og at Manglen af Hilsener og personlige Relationer dels har sine Paralleler i Brevene til Thessalonicenserne og Philippenserne, dels forklares af, at Tychicus (6, 21) mundtlig kunde og skulde meddele mange Ting, som Apostlen netop derfor ikke behøvede at skrive.

Et Hovedanstød mod Ephesierbrevets Ægthed har man villet finde i den Afhængighed, hvori dette skulde være skrevet med Hensyn til Kolossenserbrevet. Saaledes blandt *Andre de Wette*, der gjentagne Gange i sine Skrifter har erklæret sig mod Ephesierbrevet som et authentisk Værk af Paulus. (I Modsætning hertil paastod *Mayerhoff* (Berlin 1838), at Ephesierbrevet var paulinsk, Brevet til Kolossenserne derimod ikke). I nyere Tid har *Reuss* (Gesch. § 118) med Skarpsindighed efterviist, hvorledes man ved saadanne Sammenligningstavler, som navnlig *de Wette* (Einl. § 146) opstillede, altfor meget har ladet sig henrive af en vis uadvortes Lighed i Ord og Udtryk til i Ephesierbrevet at see en vidtløftigere Behandling af Kolossenserbrevet, saaledes

*) — — — Dieses encykliche Schreiben zunächst an die Christen der Hauptstadt (in Asia), aber zugleich in Hinblick auf die von dort aus entsprungenen suburbicaren Kirchen — — (S. 145).

**) Saaledes ogsaa *Rinck* i en Artikel i *Theol. Stud. u. Kr.* 1849 under Overskrift: *Kann der Ephesierbrief an die Gemeinde zu Ephesus gerichtet seyn?*

at det kun skulde være en Falsarii Værk, eller omvendt, at Kollossenserbrevet kun skulde være et med fremmed Haand foretaget Udtog af hiint, medens der i begge Breve viser sig en Selvstændighed i Udviklingen, som lader hiin Lighed i Udtryk og Formler finde sin tilfredsstillende Forklaring deri, at Paulus selv har skrevet det ene Brev kort Tid efter det andet, under Indflydelse af lignende Stemning og Aandsretning, men uden den Afhængighed, som skulde gjøre det ene Brev til en udvidet Gjentagelse eller en forkortet Afskrift af det andet.

De mange Spor af montanistisk og gnostisk Lære, hvilke Baur og hans Skole have villet finde i *Ephesier* og *Kollossenserbrevene*, og som skulle anvise disse Breve deres Plads i andet Aarhundrede, ere blevne efterviste som utilstrækkelige til at begrunde den sidstnævnte Paastand, deels fordi man i de endog af Baur for ægte ansete paulinske Skrifter finder Paralleler dertil, og deels fordi det dog vilde være besynderligt, om en orthodox katholiserende Christen (eller tvende saadanne Falsarii) ikke skulde have vidst noget bedre Middel til at bringe Paulinere og Petrinere nærmere end ved at laane et Sprog, som var begge Partier lige fremmed, fra de allevegnefra mistænkte og forstødte Hæretikere.*)

Hvad der imidlertid ved denne Leilighed udtrykkeligen bør fremhæves, er, at netop de i Anledning af hine Breves Mistæneliggjørelse fremkaldte Undersøgelser have fremmet Fortolkningen af deres eiendommelige Indhold ved at belyse deres Sammenhæng med den hele Udviklingsgang, som Christendommen undergik, jo mere den fjernede sig fra Palæstina, paa en Maade, som gaaer langt ud over den Veiledning, som ældre Theologer vare istand til at yde.

Et lidet Brev af ganske eiendommelig Interesse opbevares i vor Kanon som *Pauli Brev til Philemon*. Det har en aldeles

*) S. *Reuss* § 123. *Thiersch* S. 146 ff. 176. *Guericke* § 23. *Klöpper*: De origine epp. ad Eph. et Coloss. 1853. *J. F. Rübinger*: De Christologia Paulina contra Baurium. Breslau 1852.

personlig Relation: en utro Slave, Onesimus, var undløben fra sin Herre, var ved Omstændigheder, som ere os ubekjendte, kommen sammen med Paulus og var af denne bleven omvendt til Christendommen. Paulus sender ham nu tilbage til hans Herre under Ledsagelse af Tychicus og en skriftlig Anbefaling. »Dette lille Brev er et Mynster paa Takt og Humanitet« — siger *Reuss* § 124 — »viser Paulus ligesaa klart opfattende stræng Pligt som udfoldende en aandrig og elskværdig Humor. Neppe har Nogen heldigere oplyst dette Brevs Aand end *Baur*, og dog har denne Theolog (ligesom mod sin Villie) seet sig nødt til at opsøge Grunde mod dets Ægthed. Den første Grund — fordi ogsaa Eph. og Kol. ere uægte — er ikke engang nogen, da Egennavnene i Kol. 4, 7 ff. jo kunde være laante netop fra Brevet til Philemon; at der ikke lader sig med Sikkerhed opvise noget paulinsk Brev fra Apostlens Fangenskab, er en petitio principii; syv (7) Ord, som Paulus ellers ikke bruger, og eet (siger 1), som kun forekomme i Eph. og Col. (*ἀνῆλον*), er det vistnok lettere at tælle end alle de ellers bekjendte paulinske. Vistnok maa det have været »et ganske særegent Sammentræf af Omstændigheder«, som førte Onesimus til Paulus; men at der i Virkeligheden forekomme nok saa mange Omstændigheder af denne Art som i Romaner, er en daglig Erfaring; og endelig, at Romanen (de elementinske Homilier) vælger lignende Tilskikkelser for sit Brug, viser som overalt, at selv Digtningen tilsidst kun støtter sig til Virkeligheden, men ikke, at en Digtningen tjenlig Begivenhed allerede for denne Egenskabs Skyld er opdigtet.«

Ikke mindre Modsigelse har det fundet, at *Baur* kunde miskjende den reen menneskelige Grundtone, som gaaer igjennem *Brevet til Philippenserne**), og troe sig, paa Grund af en

---

*) S. 5te B. 1ste Afdeling af Olshausens Bibl. Comm. Denne Afdeling leverer Commentar til Brevene til *Philippenserne*, til Timoth., Titus og Philemon fra *Wiesingers* Haand. Königsb. 1850.

enkelt dogmatisk Digression (*Philipp. 2, 5 ff.*), der ikke var efter Kritikerens Smag, berettiget til at frakjende Paulus det.

Medens de Bourske Tvivl og Angreb paa Brevene til Thesalonicenserne, Ephesierne, Kolossenserne, Philemon, Philippen-serne, med Undtagelse af Ephesierbrevet, ingen Indgang have fundet uden hos hans nærmere Disciple, forholder det sig anderledes med de saakaldte *Pastoralbreve*, om hvis Authentie endog saadanne Theologer ere uenige, som ellers staae hinanden nærmest i Betragtningen af det N. T.s Kanon. Om de tidligere Forhandlinger angaaende disse Breve henviser jeg til min Artikel i *Theol. Tidsskrift 5ts B. 2det H. S. 41-145.*

De Grunde, som ere blevne udledede fra disse Breves Lære-Indhold og sproglige Character imod deres paulinske Ægthed, og som i nyeste Tid bleve gjentagne af *Baur, Schweigler, Köstlin* (Joh. Lehrb. 378 ff.) o. A., ere paany blevne prøvede fra forskjellige Sider og endog af ellers skeptiske Kritikere ikke fundne i og for sig afgjørende nok til at henvise disse Breve til det andet christelige Aarhundrede. Men ikke destomindre lægger disse Breves eiendommelige og for de øvrige paulinske Skrifter meer eller mindre afvigende Character i Forbindelse med Vanskeligheden af at skaffe dem en passende Plads inden den os bekjendte Kreds af Pauli Livsbegivenheder Hindringer i Veien for at anerkjende deres paulinske Authentie med samme Sikkerhed som de uomtvistet ægte. *Guericke* (Gesamtgesch. S. 364 ff.) sætter alle tre Breves Affattelse til Tiden efter det første romerske Fangenskab. Ved denne Antagelse afkræftes ikke blot mange andre Indvendinger, men ogsaa de, der hentes fra Antydninger i disse Breve, som ikke let ville føie sig i den Deel af Pauli Levnet, som er os bekjendt fra Apostlens Breve og fra Ap. G. Men den hele Antagelse om, at Paulus er bleven løsladt fra det romerske Fangenskab, med hvilket Ap. G. slutter sin Beretning, støtter sig paa saa skrøbelige Grunde, at de ikke vilde finde nogen Slags Opmærksomhed, dersom ikke derved løstes væsentlige Indvendinger imod Pastoralbrevenes Ægthed.

Naturligviis er det ikke vanskeligt at udfylde et Tidsrum af tre til fire Aar, som skulle være forløbne mellem Pauli Løsladelse fra det (første) romerske Fangenskab og indtil Apostlens Død (64-67 eller 68 efter Chr.) med endeel Reiser og Begivenheder, ved hvis Fremstilling man kalder de omtvistede Breve med de deri indeholdte Antydninger af historiske Forhold og Personer til Hjælp (saaledes *Guericke* S. 376). Men vanskeligere lader sig dog den Betænkelighed afvise, hvorledes der, i Tilfælde af den historiske Rigtighed af disse Reiser og den hele paulinske Virksomhed, som sættes i Forbindelse dermed, skulde savnes saa godt som ethvert Vidnesbyrd udenfor hine Breve selv. Til *Guericke's* Mening slutte sig alligevel *Huther* (Comment. 1850) *Wiesinger* (Fortsætt. af den Olshausenske Comment. 5 B. 1ste Abth, 1850) *Delitsch* (Zeitschr. f. luth. Theol. 1851) o. A. Paa meget forskjellig Maade have derimod *Dietlein* (Urchristenth. 1845), *Thiersch* (Ap. Zeit. S. 151), *Wieseler* (Chronol. des apost. Zeitalters 1848 S. 286 ff. 329 ff. etc.), *Reuss* o. A. søgt at udfinde Plads for Pastoralbrevene, uden at tage deres Tilflugt til Hypotesen om Pauli Løsladelse af det (første) romerske Fangenskab og Gjentakelsen af dette indtil Apostlens Martyrdød. *Thiersch* lader Paulus paa sin anden Missionsreise fra Korinth af foretage sig en Reise til Kreta og ved Slutningen deraf skrive Brevet til Titus.*) Paa sin tredie Reise, hvor Paulus forblev tre Aar i Ephesus, skal da Apostlen fra denne Stad have foretaget en af Lucas ikke omtalt Reise til Macedonien (1 Tim. 1, 3) og herfra have skrevet det første Brev til Timotheus. Det andet Brev til Timotheus skal Paulus derimod have skrevet fra Fangenslaget i Cæsarea, kort efter Brevene til Ephesierne, Koloss. og Philemon. — *Wieseler* indskyder 1ste *Timoth.* mellem Galaterbrevet og 1ste Kor., *Brevet til Titus* mellem 1 Kor. og 2 Kor.; nedens det 2det *Brev til Timotheus* skal være skrevet

*) Men i engang kjendte Paulus ikke Apollo, som omtales Tit. 3, 13., og hvis Bekjendtskab Paulus først gjorde, efterat den tredie Missionsreise var titraadt (s. Ap. G. 18, 23. 24 ff.).

mod Slutningen af det første (og efter Wieselers Mening eneste) romerske Fangenskab.

Endelig har *Reus* udfundet følgende Combination, med hvis Omstødelse han antager, at man maa opgive Ægtheden (§ 88): Efterat Paulus havde fra Ephesus af skrevet *Brevet til Galaterne*, skal han have foretaget en Reise til Kreta og derpaa til Korinth hvor han lærte Apollo at kjende — Ap. G. 19, 1. slg. 1 Cor. 1, 12. 3, 4). Fra Korinth skal Apostlen have skrevet *Brevet til Titus*, hvilket Apollo overbragte, og nu skal han være dragen videre mod Nord, hvor vi tabe hans Spor i Illyrien; fra Korinth af eller i Illyrien — nok, ganske kort efter Brevet til Titus — skal Paulus have skrevet *1ste Brev til Timotheus*. Efterat være kommen tilbage til Ephesus skal han derpaa have skrevet 1ste Brev til Korinthierne. Det *2det Brev til Tim.* lader Reuss være skrevet fra Rom mod Slutningen af Pauli Fangenskab i denne Stad (efter Reuss's Mening er Paulus ikke bleven lødladt af dette). Denne Combination har imidlertid ligesom de andre det imod sig, at Brevene til Timotheus og Titus have en ligesaa stor Lighed i Tanker og Udtryk med hinanden indbyrdes, som de i denne Henseende paa eiendommelig Maade afvige fra de øvrige paulinske Breve. Dersom endog den sidste Omstændighed — Uligheden mellem Pastoralbrevene og de andre paulinske Breve — lod sig forklare af Gjenstande og Forhold, hvorom her handledes, vilde dog hiin Lighed — mellem Pastoralbrevene indbyrdes — alene kunde forklares derved, at Apostlen havde skrevet disse tre Breve i et ikke for langt Tidsrum fra hinanden, medens hans Sjæl endnu var optagen af de samme Forestillinger. Paa denne Maade troe vi, som ovenfor blev bemærket, at Uligheden mellem Ephesierbrevet og Brevet til Kolossenserne lader sig forklare. Men naar man fjerner Pastoralbrevenes Affattelse saa langt fra hinanden, (Reuss drager Brevet til Titus og 1ste Brev til Tim. i Nærheden af hinanden, men 2det Tim. adskiller han fra disse ved en Mellemtid af flere Aar) som Tilfældet er ved flere af de ovenanførte Theologers Combinationer,

da bliver det vanskeligt at forstaae, hvorledes Paulus kunde henved den Tid, da han skrev Brevene til Galaterne og til Korintherne, have fulgt en saa afvigende Stil og Udtryksmaade — for ikke at tale om andre Momenter — i Brevene til Titus og i 1ste Brev til Timotheus og da først, efterat han havde skrevet Brevet til Romerne, senere Brevene til Ephesier, Colossenser, Philemon, atter have optaget hiin for de tvende ældre Pastoralbreve eiendommelige Form og Skrivemaade i det 2det Brev til Timotheus.

De to nyeste Commentarer over Pastoralbrevene (af *J. E. Huther*, hvis Skrift udgjør en Deel af Meyers Exeget. Hdb., og af *G. E. Leo* — Pauli ep. altera ad Timotheum græce, cum commentario perpetuo, Lips. 1850, en Fortsættelse af Forf.'s i A. 1837 udkomne Commentar til 1ste Tim.) bringe Spørgsmaalet om disses Oprindelse ikke ud over det, som tidligere er blevet bemærket til Forsvar for disse Breves paulinske Authentie. *) — Selv *Ewald*, der ellers pleier at finde enhver negativ Kritik, naar den understøttes af Baur, ligesaa urimelig som ugudelig, troer dog, at der staae »ugjendrivelige Grunde« mod Pastoralbrevenes Ægthed (*Jahrb. f. bibl. Wiss. 1850-51*, S. 252) og erklærer sig i en forresten lidetsigende Artikel: *Bemerkungen über die Paulusbriefe* i *Jahrb. 1849*, S. 225 ff., at »Ephesierbrevet staaer Paulus langt nærmere end de tre Pastoralbreve, som i det Mindste i den Skikkelse, hvori de foreligge os, ikke kunne være udgaaede fra Paulus«. Denne med sædvanlig dictatorisk Mynighed fremsatte Yttring er her ikke videre begrundet, men den fører tilbage til den af *Credner* (Einl. 1 Th. 2ter Abth. § 177 ff.) fremsatte Formodning om, at ægte paulinske Breve ligge til Grund for Pastoralbrevene, men ere blevene omarbej-

---

*) I en Dissertation „De argumentis historicis, quibus epp. past. origo Pauli impugnata est, Gött. 1852“ har *Rudow*, med Forkastelse af 1ste Tim. og af et andet Fangenskab, erklæret sig for 2det Timotheusbrevs Henførelse til det første Fangenskab og ladet Titusbrevet være skrevet i Ephesus.

dede (om endogsaa forresten det af Credner vovede Restitutionsforsøg maa erkjendes for misligt og ugyldigt). Omendskjøndt Credner egentlig betragter 1ste Tim. som en fuldkommen Opdigtelse, mener han dog, at der ingen Grund er til at vise selv dette Skrift ud over det første christelige Aarhundrede. Opmærksomhed fortjene følgende af *Thiersch* Ap. K. S. 152 fremsatte Yttringer, forsaavidt man har været altfor tilbøielig til at ansee de Forhold og Bestemmelser, der forekomme i Pastoralbrevene, som Tegn paa disses Uægthed og Tilblivelse først ved et senere Tidspunkt i Kirkens Udviklingshistorie: »Det er en Anskuelse, som er løben vidt omkring, at, om der ogsaa andesteds kan have været Spor til en fast Kirkeordens Begyndelse, bestod dog i det Mindste i de paulinske Menigheder ikke nogen saadan. Her skal, ifølge Apostlens Breve, Enhver have havt Ret til at lære, og Alles geistlige Lighed have været Kirkens Grundlov; intet ovenfra begrundet Emede, ingen sikker Tradition om Kjendsgjæringer og Troeslærdomme, ingen Forbindtighed til Lydighed, ingen Lov om Udøvelse af Kirkens Tugt og Regjering, ingen overensstemmende Ritus i de hellige Handlinger skal have fundet Sted, men en Ubestemthed, Vilkaarlighed og Flydenhed i alle Forhold, om hvis Fortræffelighed man gjør sig glimrende Forestillinger, men hvormed i Virkeligheden intet Samfund i Verden kunde bestaae otte Dage«. Virkelig maa man med Hensyn til Pastoralbrevene snarere sige, at den kirkelige Organisme viser sig i disse Breve endnu saa ufuldstændig, at vi allerede af denne Grund maae have Betænkelse ved at føre dem ud over den apostoliske Tid. — —